

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra ruských a východoevropských studií

Bakalářská práce

2018

Bc. Dorotea Mejstříková

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra ruských a východoevropských studií

**Studenti dělají revoluci: Role studentských časopisů a novin
během sametové revoluce.**

Bakalářská práce

Autor práce: Bc. Dorotea Mejstříková

Studijní program: Historické vědy

Vedoucí práce: prof. doc. PhDr. Jiří Kocian, CSc.

Rok obhajoby: 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 11. května 2018

Dorotea Mejstříková

Bibliografický záznam

MEJSTŘÍKOVÁ, Dorotea. *Studenti dělají revoluci: Role studentských časopisů a novin během sametové revoluce*. Praha, 2018. 49 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí diplomové práce prof. doc. PhDr. Jiří Kocian, CSc.

Rozsah práce: 101 745 znaků včetně mezer

Anotace

Bakalářská práce „*Studenti dělají revoluci: Role studentských časopisů a novin během sametové revoluce.*“ se zaměřuje na studentské časopisy a noviny, vydávané pražskými vysokoškoláky v letech 1988 a 1989, přičemž osvětluje význam jejich redakcí a organizace Studentského tiskového a informačního střediska pro manifestaci 17. listopadu 1989 a následnou okupační stávku. Nastiňuje nejdůležitější milníky studentského hnutí i historické souvislosti konce 80. let. Charakterizuje také cenzuru a problémy, se kterými se studentské redakce musely vypořádat, mezi které patřilo například dilema, zda tiskoviny vydávat oficiálně pod organizací SSM či nezávisle. Záměrem práce je prozkoumat, jakým způsobem redakce časopisů přispěly k událostem sametové revoluce. Využívá k tomu analýzy dobových časopisů, rozhovorů s mluvčí Studentského tiskového a informačního střediska Monikou McDonagh-Pajerovou a Martinem Mejstříkem i odborné literatury, která se soustředí na studentská hnutí a pád komunistického režimu v Československu.

Annotation

The bachelor thesis "*Students Make Revolution: The Role of Student Magazines and Newspapers during the Velvet Revolution.*" focuses on student magazines published by Prague university students in 1988 and 1989, highlighting the importance of their editorial offices and organization of the Student Press and Information Centre for the 17th November and the subsequent occupation strike. It outlines the most important milestones of student movements during the 19th century and the historical context of the late 1980s. It also highlights the censorship and problems faced by student editors, such as the dilemma of publishing printed matter under an official SSM organization or independently. The aim of the thesis is to examine how the editorial offices of the magazines contributed to the events of the Velvet Revolution. It uses analyses of period magazines, interviews with Student Press and Information Centre spokesperson Monika McDonagh-Pajerová and Martin Mejstřík and literature focusing on student movements and the fall of the communist regime in Czechoslovakia.

Klíčová slova

Sametová revoluce, Socialistický svaz mládeže, cenzura, STIS, 17. listopad 1989, okupační stávka

Keywords

Velvet revolution, Socialistický svaz mládeže (Association of young socialistic people), censorship, STIS, November 17th, 1989, occupation strike

Title

Students Make Revolution: The Role of Student Magazines and Newspapers during the Velvet Revolution.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce prof. doc. PhDr. Jiřímu Kocianovi, CSc. za věcné připomínky, PhDr. Blance Zilynské, Ph.D. za její ochotu a pomoc v Archivu Univerzity Karlovy. Děkuji Martinu Mejstříkovi a Monice McDonagh-Pajerové za poskytnutí rozhovoru a několikahodinové debaty o tom, jaké to bylo. Poděkovat bych pak chtěla i Anně Haurové a Ivanu Kapičákovi, přátelům a rodině za množství inspirativních a cenných rad a kritických připomínek.

OBSAH

Úvod	2
1. Cíle práce a výzkumné otázky	2
1.1. Struktura práce	4
1.2. Metodologická východiska práce	4
1.3. Stav bádání, prameny a literatura	7
2. Význam studentských hnutí před rokem 1989	10
3. Úvod do problematiky listopadu 1989	13
3.1. Cenzura	14
3.2. Studentská hnutí v zahraničí	16
4. Významné studentské časopisy a noviny v roce 1989	19
4.1. Kavárna A.F.F.A	20
4.2. EM	22
4.3. Proto	23
4.4. Situace	24
5. Koordinace časopisů	25
5.1. SSM	25
5.2. STIS	28
6. Role studentských časopisů během sametové revoluce	34
6.1. Přípravy 17. listopadu 1989	35
6.2. Stávka	37
Závěr	40
Summary	43
Použitá literatura a prameny	44
Primární prameny	44
Sekundární literatura	44
Ostatní zdroje	46

Úvod

Studenti v historii sehráli několikrát důležitou úlohu nejenom v rámci komunistického Československa, kterým se bude zabývat má bakalářská práce. Spojují je společné sociální i kulturní zájmy. Je pro ně příznačné, že se koncentrují v univerzitních městech, ve školách a na kolejích, což značně usnadňuje jejich mobilizaci.¹ Jsou hybnou silou občanské společnosti napříč světadíly v jakémkoliv státním zřízení. V bývalém východním bloku to nebylo jinak. Studenty bez pochyby spojovalo hledání alternativy k dosavadnímu systému panujícímu v jejich zemi a snaha tento systém, který se pro ně jevil jako neuspokojivý, změnit. Společný pro ně pak byl odpor proti útlaku a touha po sociální spravedlivosti a v neposlední řadě touha po svobodě.² Snaha nastolit demokratické principy a možnost svobodně se vyjadřovat jak na univerzitní půdě, ve studentských časopisech a novinách, tak ve veřejném životě, zavedla v šedesátých a osmdesátých letech 20. století důvod pro pořádání demonstrací, při níž hráli studenti a jejich tiskoviny nezastupitelnou roli. Nespokojili se s životem v relativním dostatku, nerezignovali na změnu věcí veřejných, nemlčeli. Mladí lidé a studenti jsou stále významnými účastníky nejrůznějších protestních akcí napříč historií. Jejich aktivita se mnohdy podílela na řadě zásadních sociálních změn ve společnosti. Aktivismus studentů je pro mne zásadním tématem jak ve svobodných společnostech, tak v těch, kde je snaha projevit vlastní názor umlčována.

1. Cíle práce a výzkumné otázky

Bakalářská práce se zabývá úlohou redakcí studentských časopisů a novin během takzvané sametové revoluce. Její ambice je stát se doplněním historického obrazu československých studentů a jejich role během událostí roku 1989. Kolem jednotlivých fakultních studentských redakcí se na konci osmdesátých let, nejenom na Univerzitě Karlově, ale například i na Akademii múzických umění či Vysoké škole uměleckoprůmyslové, začali setkávat mladí lidé, kteří toužili po demokracii a možnosti svobodně se vyjadřovat. Tato touha byla společná pro

¹ VODÁKOVÁ, Alena., a kol. *Velký sociologický slovník: Svazek I*, 1996, str. 735.

² PAŽOUT, Jaroslav. *Mocným navzdory: Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, 2008, str. 256.

studenty v roce 1939, pro studenty v roce 1948, pro československé studenty na konci šedesátých let i pro ty, kteří se 17. listopadu 1989 na Národní třídě setkali s obušky represivních složek komunistické moci.

Touha studentů po změně a zlepšení podmínek nejen ke studiu byla příznačná nejenom pro Československo. Mobilizace studentských hnutí a organizací po celém světě ve 20. století probíhaly za rozdílných okolností, avšak se stejnou touhou po svobodnější budoucnosti, kterou mimo jiné vyjadřovaly jejich studentské tiskoviny. V listopadových dnech dokázala studentská hnutí mobilizovat československou společnost, která je také během konce roku 1989 výrazně podpořila. Byla by vůbec sametová revoluce možná bez redakcí studentských časopisů a novin, které mladým lidem nabízely platformu, kde se mohli scházet, diskutovat o ideálech demokracie a o svých myšlenkách následně skrze tiskoviny informovat ostatní? Jak se studentům podařilo organizovat stávkou a demonstrace v roce 1989 a jakou úlohu v tom sehrály studentské časopisy?

Považuji za důležité v úvodu bakalářské práce zmínit i úlohu studentů, studentských hnutí a časopisů z konce šedesátých let. V šedesátých letech stále existoval Československý svaz mládeže, který mohl fungovat jako jakási centrála sdružující studentské aktivity během politického uvolnění. Díky ní tvořily studentské časopisy síť, skrz kterou mohli studenti komunikovat mezi sebou. Periodika, která byla vydávána na univerzitní půdě v osmdesátých letech, byla ale určena pouze čtenářům dané fakulty či školy. Slučování a ovlivňování mezifakultních či dokonce meziuniverzitních redakcí mezi sebou bylo v osmdesátých letech v očích komunistického režimu nepřijatelné. Socialistický svaz mládeže (SSM), který v tu dobu sdružoval mladé lidi, byl na rozdíl od politicky uvolňujícího se Československého svazu mládeže 60. let, organizací, potlačující svobodné názory mladých studujících lidí. Jeho funkcí byla především kontrola a cenzura jejich aktivit. Jakým způsobem se nakonec studentským redakcím podařilo semknout a přes vnější zásahy komunistické moci stanovit společné cíle napříč fakultami a vysokými školami?

1.1. Struktura práce

Bakalářská práce je kromě úvodu a závěru rozdělena do šesti kapitol. V první kapitole zmiňuje cíle práce, její strukturu a metodologii společně s charakteristikou použitých pramenů. Druhá kapitola je věnována významu studentských časopisů před rokem 1989. Za důležité považují na začátku bakalářské práce uvést události v 80. letech do souvislosti se studentskými protesty z roku 1939, 1948 a studentskými hnutími z konce šedesátých let. Skrze tyto úvodní řádky se pokusím vytvořit přehled studentských aktivit 20. století a poukázat díky nim na předlistopadovou angažovanost mladých lidí, protestujících proti totalitnímu režimu. V následující třetí kapitole se bakalářská práce zaměřuje na politické souvislosti konce osmdesátých let 20. století a společenskou situaci. Zmiňuje cenzuru i zahraniční studentská hnutí. V další kapitole se pak zaměřím na analýzu studentských novin a časopisů, vydávaných v Československu na konci osmdesátých let a jejich cílů. Bakalářská práce se soustředí také na protestní akce, na kterých se mládež pokoušela v rámci komunistického režimu vyjádřit svobodný názor a kterých by bez studentů, sdružujících se v redakcích jejich časopisů a novin nebylo. Samostatná kapitola je věnována významným studentským časopisům z roku 1989 a pátá kapitola pak organizaci studentských redakcí, Studentskému tiskovému a informačnímu středisku. V posledních dvou zmíněných kapitolách jsou rovněž analyzovány rozhovory s Monikou McDonagh-Pajerovou a Martinem Mejstříkem, kteří se angažovali v koordinačním středisku studentských časopisů STIS i v organizování manifestace 17. listopadu 1989 a následné stávky. Poslední kapitola se následně soustředí na analýzu zjištěných skutečností a odpovědi na výzkumné otázky.

1.2. Metodologie

Média jsou pro společnost velmi důležitým zdrojem informací o aktuálním dění, o událostech, které se nedějí bezprostředně v naší přítomnosti. Přímou ovlivňují naše politické názory, naše chování i rozhodování. Jsou vlivným prostředkem pro utváření a upevňování veřejného mínění celé společnosti. Prezentace zpráv a faktů v médiích do značné míry ovlivňuje to, co jaká společnost považuje za nejdůležitější a co se stane prioritou pro celý národ. Lidé se na pravdivost informací z médií často spoléhají, a proto si na ně dnešní společnost vytvořila normativní požadavky, které se dají shrnout do bodů, jako jsou

objektivita, nestrannost, vyváženost a informační přesnost.³ Zvláště o objektivitě, nestrannosti, vyváženosti i informační přesnosti je v médiích totalitních režimů nouze.

Politickou komunikací zaměřenou na totalitní režimy, médii a jejich objektivitou se podrobně zabýval například americký politolog českého původu Karl Wolfgang Deutsch. Podle něj se právě ideologické politické systémy, jakým byl i komunismus, vyznačují jevem, kdy vše nové, neznámé či odlišné se považuje za nebezpečné a nepřijatelné.⁴ Sám si pak klade otázku, do jaké míry můžeme považovat média a novináře v totalitních státech za objektivní, když jsou tak systematicky a profesionálně kontrolováni.

Zvláště v totalitních režimech je kladen důraz na to, jakým způsobem se noviny píšou, jak se čtou, a hlavně jak se interpretují. Obecně však platí, že „(...) *jakýkoli pokus o kontrolu či ovládnutí médií (ať už na sebe bere podobu regulace, cenzury, či naopak ochranu médií) je nepochybně výrazem víry ve vliv médií.*“⁵ Režim a ÚV KSČ si tedy uvědomoval jejich význam, stejně jako si ho uvědomovala opoziční veřejnost a exulanti, píšící a vydávající samizdatový tisk, neboť výpovědní hodnotu oficiálních i hodnotu neoficiálních pramenů značně limitovaly fenomény, jako například cenzura, autocenzura, propaganda, deformace jazyka, obsahové vyprazdňování a přílišná formalizace textů, čemuž přihlíželi příslušní úředníci. „*Československá verze orwellovského ministerstva pravdy se vyznačovala tím, že vyhledávala a nacházela historické pravdy tam, kde nebyly a tam kde se skutečně odehrávaly. Naopak potírala a stíhala je tam, kde se skutečně odehrávaly.*“⁶

Časopisy a noviny jsou pro historika informačním médiem o tom, co sdělují čtenáři, o čem ho chtějí informovat i o tom co chce čtenář číst a vědět. Snaha o spoluutváření veřejného mínění stejně jako i jeho odrážení je jednou z charakteristik tisku obecně. Kromě informování čtenářů je jeho funkcí i utváření jejich názorů a prostřednictvím toho tedy ovlivňování celé společnosti. Proto je při práci s tímto pramenem důležitá znalost mimo-mediálního kontextu. Z něj lze pak odvodit například propagandistický záměr. Jako historický pramen je periodický tisk zvláště důležitým zdrojem informací o tom, jak daná společnost žila, o co jevila zájem a jak

³ TRAMPOTA, Tomáš., a kol. *Metody výzkumu médií*, 2010, str. 128.

⁴ JIRÁK, Jan, a kol. *Politická komunikace a média*, 2000, str. 12.

⁵ JIRÁK, Jan, a kol. *Média a společnost. Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*, 2003, str. 156.

⁶ VLADISLAV, Jan. a kol. *Horký leden 1989 v Československu*, 1990, str. 3.

aktuální dění interpretovala. Pohled periodika však nikdy nemůže odrážet pohled celé společnosti už proto, že cílí pouze na její část. Navíc si všímá pouze omezeného okruhu skutečností, které se pokouší reflektovat nutně zkresleným pohledem mnoha okolnostmi. Badatel tak musí mít při zkoumání na paměti, že mediální texty je nutno chápat jako sociální konstrukt, který realitu nejenom odráží, ale také konstruuje.⁷

Studentské časopisy byly jedním z projevů aktivit vysokoškoláků. Redakce měly, podle Martina Mejstříka, redaktora časopisu *Kavárna A.F.F.A.*, dvě možnosti. Buď tisk vydávat zcela svobodně a bez cenzury, nicméně nelegálně, nebo skrze oficiální organizaci SSM. Časopisy nebyly vydávány pouze pro potřeby redakcí, které si dobře uvědomovaly jejich společenskou úlohu. Měly studentům nabízet platformu pro sebevyjádření a diskusi. I proto se často rozhodly pro druhou možnost.⁸ Fakultní časopisy byly na pražských školách, zvláště během konce roku 1989, jedním z nejdůležitějších médií, která se ke studentům dostávala a informovala je o aktuální situaci. Díky tomu, že se nacházela pod SSM, a jejich tisk byl tedy oficiálním, spadala pod vliv cenzury. Cenzurovaný tisk, vydávaný za komunismu a ten, který jsme zvyklí číst dnes, se značně proměnil. Pokud se chceme zabývat denními novinami a vůbec veškerými prameny, které mohla cenzura v jakémkoli období ovlivnit, musíme být velmi obezřetní, neboť její zásahy se rozhodně nedají podceňovat a jen těžko se dají předvídat její veškeré obzory. Problematikou cenzury ve vztahu ke studentským médiím se zabývá jedna z kapitol bakalářské práce.

Práce s časopisy a novinami jakožto historickými prameny s sebou nese mnoho limitů a omezení. Z výše napsaného je patrná i největší slabina práce s dobovým tiskem. Většina z časopisů nemohla tisknout zcela svobodně, nemohla si dovolit otisknout vše, co by si přála. Cenzura byla velice limitující faktorem. Jednotliví redaktori také nutně nemohli čtenáři poskytnout celou skutečnost, ale pouze pro ně nejdůležitější střípky událostí. Do mediálních textů se pak samozřejmě promítají jednotlivé autorovy preference a zkušenosti. I proto jsem se rozhodla data získaná ze studia dobového tisku a odborné literatury doplnit i o rozhovory se členy redakcí i aktivní účastníky sametové revoluce.

⁷ ORSÁG, Petr. „*Mediální text jako historický pramen: možnosti a limity interpretace.*“ Pp. 135-144 in Borčák, M., a kol.: *Média a text II*, 2008, str. 136.

⁸ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 80.

Kvalitativní výzkumná metoda, jejímž cílem je pořídít rozhovory s pamětníky historických událostí se nazývá orální historie. S její pomocí a díky vzpomínkám narátorů, hodlám dokreslit historická fakta. Samotnou orální historii lze definovat jako metodu, při níž dochází k nahrávání osobního odkazu podávaného ústní formou.⁹ Získaná fakta o životě narátora a době, na kterou vzpomíná, pomáhá historikovi dokreslit celý obraz zkoumaného období. Jako nejvíce problematická se z pohledu orální historie jeví paměť respondenta, neboť při procesu sbírání informací hraje klíčovou roli. Protože od výpovědi narátora nemůžeme očekávat její stoprocentní spolehlivost a objektivní popis událostí, měli bychom na ně nahlížet jako na popis a význam událostí tak, jak je chápal sám pamětník.¹⁰ Mými narátory jsou představitelé redakcí studentských časopisů, kteří působili ve Studentském informačním a tiskovém středisku. Rozhovory byly nahrány a přepsány do textové podoby tak, jak to ve své knize *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy* vysvětluje Miroslav Vaněk.¹¹ Interpretovány byly následně v posledních kapitolách bakalářské práce.

1.3. Stav bádání, prameny a literatura

Při psaní bakalářské práce jsem čerpala z archivních materiálů, obsahujících pražské studentské časopisy a noviny, uložených v Archivu Univerzity Karlovy, sběru studentských časopisů PhDr. Blanky Zilynské, Ph.D. a osobního archivu Martina Mejstříka. V první řadě se jedná o *Situaci* Filozofické fakulty UK, *EM'88* a *'89* z Fakulty všeobecného lékařství, časopis *Proto* z Fakulty žurnalistiky či časopis *Kavárna A.F.F.A.* Zmíněny jsou i *Nástěnné noviny* a časopis *Šum* z Vysoké školy uměleckoprůmyslové, který byl z velké většiny komunistickou mocí skartován. Informace budu čerpat i z odborných publikací historiků a archivářů, kteří toto téma zpracovávali ve svých pracích. Informace o redakcích a o jejich snaze centralizovat svoji činnost, vytvořit síť studentských časopisů a docílit tak vyšší efektivity v informování ostatních mladých studujících lidí, budu mimo odbornou literaturu a časopisy hledat i ve vzpomínkách jednotlivých představitelů studentů, které vydali knižně. Mezi tyto knihy patří deník Martina

⁹ YOW, Raleigh, Valerie. *Recording Oral History: A Guide for the Humanities and Social Science*, 2005, str. 51.

¹⁰ VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, 2014, str. 71.

¹¹ VANĚK, Miroslav., a kol. *Orální historie. Metodické a "technické" postupy*, 2003, str. 36.

Mejstříka *Deník – řekněte jim, že sametová...*¹², kde detailně popisuje vznik časopisů i jejich vývoj, především *Kavárny A.F.F.A.* nebo svědectví Moniky McDonagh-Pajerové *Vezměte s sebou květinu: Deníky a vzpomínky z let 1980-1990*.¹³ Informace získané z deníků pak hodlám doplnit o rozhovory s jejich autory.

Studentům v šedesátých letech se velice podobně věnuje historik a archivář Jaroslav Pažout. V knize *Mocným navzdory: Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*¹⁴, která do jisté míry rozšiřuje autorovu disertační práci *Československé a západoevropské studentské hnutí v šedesátých letech 20. století* obhájenou v roce 2006, Pažout píše, že se studenti v šedesátých letech stali symbolem revolty proti režimu a zároveň inteligence, kteří po celém světě aktivně podnikali protestní akce a volali po změně struktur na univerzitách i ve veřejném životě.¹⁵ Autor se dále soustředí a specializuje na snahy československého studentstva o demokratizaci režimu, na protesty spojené s dny oslav studentstva prostřednictvím tzv. majálesů. Jednotlivé události pak autor reflektuje prostřednictvím studentských časopisů, které tvořily platformu pro ohlasy, kritiku, diskuse nad uplynulými událostmi, stejně jako prostor sloužící k podání informací mladým lidem o událostech v zahraničí. Pažout tyto snahy studentů popisuje v celosvětovém historickém kontextu, neopomíná zmínit Velikonoční bouře v západním Berlíně, protesty ve Vídni, v Římě, protirasistické pochody v Americe či květnové nepokoje ve Francii. Hledá pak souvislosti s protestními studentskými hnutími šedesátých let v Československu a v západní Evropě.

Pokud ale nadále pojednáváme o významných studentských aktivitách nejenom na konci komunistické éry, bylo by chybou nezmínit se alespoň krátce o tento rok vydané studii historika Zdeňka Nebřenského *Marx Engels, Beatles. Myšlenkový svět polských a československých vysokoškoláků, 1956-1968*.¹⁶ Nebřenský zkoumal každodenní život studentů, jejich emancipaci po smrti Stalina a sociální a kulturní změny ve střední Evropě, kterých byli studenti nejenom přímými účastníky, ale také původci. Ani v jeho knize není

¹² MEJSTŘÍK, Martin. *Deník – řekněte jim, že sametová....*, 2010.

¹³ MACDONAGH-PAJEROVÁ, Monika. *Vezměte s sebou květinu: Deníky a vzpomínky z let 1989-1990*, 2014.

¹⁴ PAŽOUT, Jaroslav. *Mocným navzdory: Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, 2008.

¹⁵ PAŽOUT, Jaroslav. *Mocným navzdory: Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, 2008, str. 9.

¹⁶ NEBŘENSKÝ, Zdeněk. *Marx Engels, Beatles. Myšlenkový svět polských a československých vysokoškoláků, 1956-1968*, 2017.

opomenut význam studentských časopisů pro sociální a kulturní vývoj společnosti ve střední Evropě.

K období let 1968–1989 vydal řadu publikací i český historik Milan Otáhal. Zabýval se především opozičními strukturami komunistického režimu v Československu, které popisuje například jeho kniha *Opozice, moc, společnost 1969-1989: Příspěvek k dějinám „normalizace“* [1994]. Studentským aktivitám se pak věnuje v knize *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968–1989* [2003]. Společně s Miroslavem Vaňkem pak pracovali na knize *Sto studentských revolucí* [1999]. V té přináší svědectví studentů, kteří se účastnili událostí po 17. listopadu 1989 a analyzují rozhovory s aktéry studentské stávkové i demonstrační. Sametovou revolucí a jejími dopady se zabývá i historik Jiří Suk ve své práci *Labyrintem revoluce: Aktéři, zápletky a křížovky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*.¹⁷ Ten už ovšem zkoumá především následky revoluce a vývoj v Československu těsně po ní. Je však důležitá k pochopení cílů nejenom studentů, ale celé opozice.

Studentským aktivitám ve 20. století se věnoval Josef Petráň ve své knize *Filozofové dělají revoluci. Filozofická fakulta během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*.¹⁸ Petráň v ní popisuje stěžejní momenty pražské fakulty. Kniha je tak mimo jiné kronikou aktivit studentů filozofie, doprovázenou pohledem na postoje pedagogů a komunistické moci vůči studentské činnosti. Mezi studentskými emancipacemi mimo režimní struktury autor zdůrazňuje únor 1948, pražské jaro 1968 a sametovou revoluci v roce 1989. Neopomíjí zmínit ani úlohu studentských časopisů, pro jejichž popis čerpá z archivu Univerzity Karlovy, který sám po roce 1989 řídil. Nesoustředí se ale pouze na noviny a časopisy vydávané Filozofickou fakultou UK, zmiňuje i časopisy Akademie múzických umění nebo například Fakulty žurnalistiky UK a následně dokonce studentské hnutí Stuha.

¹⁷ SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: Aktéři, zápletky a křížovky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*, 2009.

¹⁸ PETRÁŇ, Josef. *Filozofové dělají revoluci. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*, 2015.

2. Význam studentských hnutí před rokem 1989

Inteligence, k níž patří i studenti, hrála v průběhu moderních českých dějin významnou roli. V první polovině 20. století se vysokoškoláci dostali do povědomí celého světa po obsazení českých zemí Německem. 28. října 1939 vyšli lidé do ulic, aby dali najevo svůj nesouhlas s okupací. Studenti z nich patřili k nejaktivnějším. Po zásahů nacistů, při kterém bylo použito střelných zbraní, byl zastřelen dělník Otakar Sedláček a student lékařské fakulty Jan Opletal. Jeho pohřeb 15. listopadu se proměnil v protinacistickou manifestaci, která dala německým okupantům příležitost k uzavření vysokých škol o dva dny později a deportaci 1200 posluchačů univerzit do koncentračního tábora v Sachsenhausenu.¹⁹ 17. listopadu 1939 bylo zastřeleno devět studentských funkcionářů a členů akademické obce, obviněných z iniciování studentských nepokojů.²⁰

Studenti, tvořící samostatnou sociální skupinu, byli a jsou základem inteligence, podílející se na formování moderního národa i jeho politické elity. Nestali se a ani se nemohli stát vůdci národa, ale především v krizových situacích se projevovali jako politický subjekt, zasahující do dějinného procesu tak, jak to bylo během roku 1939, roku 1948 i za existence komunistického režimu.²¹ Na přelomové události v roce 1948 demokraticky smýšlející studenti reagovali tichým průvodem na Hrad, aby vyjádřili podporu prezidentu Edvardu Benešovi. Následně byli rozeznáni policejními jednotkami nových mocnárů.²²

Komunistický režim studentům nedával dostatečný prostor pro svobodnou realizaci, a to vedlo ke konfliktům. Studenti se tak v roce 1956 stali jeho hlavními kritiky a začali aktivně usilovat o zásadní reformu. Požadovali obnovení akademických svobod volnost cestování, svobody tisku, omezení výuky marxismu-leninismu. Požadovali dokonce i volný přístup k západnímu tisku nebo zrušení rušení zahraničního vysílání rádia Svobodné Evropy a BBC.²³ Významnými studentskými vystoupeními bylo pořádání majálesů s neformálními studentskými vystoupeními

¹⁹ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 11.

²⁰ PASÁK, Tomáš. *17. listopad 1939 a Univerzita Karlova*, 1997, str. 112.

²¹ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 159.

²² OTÁHAL, Milan., a kol. *Sto studentských revolucí*, 1999, str. 12.

²³ PAŽOUT, Jaroslav. *Mocným navzdory: Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, 2008, str. 79.

Situace se ale v 60. letech minulého století zhoršovala tak, že na ni bylo nuceno reagovat samotné vedení KSČ. Uvnitř strany vznikl proud usilující o strukturální reformu socialismu, jehož hlavními podporovateli se kromě tvůrčí inteligence stali i studenti, usilující zejména o vytvoření vlastní organizace, podílející se na boji za demokratizaci země, která by byla nezávislá na KSČ i na ČSM.²⁴

V letech 1956-1968 mladá inteligence patřila k hlavním aktérům, kteří se kriticky vyjadřovali k životě v socialistické společnosti a snažili se o jeho nápravu i za cenu revize stranické politiky.²⁵ V listopadu 1967 vyšli vysokoškolští studenti do ulic, aby protestovali proti vypínání elektrického proudu na kolejích. Dali tak podnět k rozvoji společenských procesů, jara 1968.²⁶ V roce 1968 dosáhla studentská hnutí, usilující o realizaci reformy, v západní Evropě vrcholu. Radikální studenti se rozhodli využít oficiálních struktur Československého svazu mládeže, který jim mohl poskytnout legální půdu pro jejich činnost. Snažili se ke vstupu do organizace přesvědčit i ty spolužáky, kteří měli ke svazácké organizaci pochopitelnou averzi.²⁷

V Československu představovali komunističtí studenti, zaštitěni Vysokoškolským výborem KSČ, radikální proud obrodného procesu, usilující o větší nezávislost na stranických orgánech. Spolu s dělníky se pak v srpnu 1968 studenti dostali do popředí společenského vývoje, v němž obhajovali obrodný proces důsledněji než radikální křídlo KSČ. V listopadu 1968 zorganizovali okupační stávku, během které dávali jasně najevo, že se nesmíří s kompromisní politikou vedení KSČ. Neúspěch stávky zapříčinil rozkol ve studentském hnutí na radikály a umírněné, kteří mezi sebou začali soupeřit o vedení ve Svazu vysokoškolského studentstva (SVS) Čech a Moravy. „*Radikálové důsledně odmítali každý kompromis a trvali na pokračování realizace Akčního programu z dubna 1968. Umírnění se postupně smířovali s poměry i s politikou vedení KSČ.*“²⁸ Vyvrcholením aktivity studentů byl pohřeb Jana Palacha, který se ve snaze vyburcovat veřejnost k hájení demokracie 16. ledna 1969 upálil na Václavském náměstí. Protože ale vnitřní konflikty SVS Čech a Moravy nadále oslabovaly, přestával plnit úlohu vedení

²⁴ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 159.

²⁵ NEBŘENSKÝ, Zdeněk. *Marx Engels, Beatles. Myšlenkový svět polských a československých vysokoškoláků, 1956-1968*, 2017, str. 21.

²⁶ OTÁHAL, Milan., a kol. *Sto studentských revolucí*, 1999, str. 12.

²⁷ PAŽOUT, Jaroslav. *Mocným navzdory: Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, 2008, str. 83.

²⁸ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 160.

studentského hnutí. Studenti začali ztrácet naději na reformu a upadali do pasivity tak, že je již nebylo možné zmobilizovat k masovějšímu odporu při nastoupení Gustava Husáka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ.²⁹

Významným zdrojem informací pro vysokoškolské studenty nejenom o studentských hnutích na Západě byly například časopisy *Impuls*, *Buchar*, časopis *Normalizace* či *Student*, který se již před lednem 1968 věnoval problematice studia v západních zemích a možnostem pobytu československých studentů na tamních vysokých školách.³⁰ Ve vydávání časopisů byla vidina možnosti ovlivňovat studenty, informovat je o studentských akcích i o aktivitách vysokoškolských orgánů a svazu mládeže. I časopis *Student*, vydávaný od roku 1965, se v průběhu konce šedesátých let začal radikalizovat. Vycházely v něm například rozhovory s vdovami po popravených v Slánského procesu. Protože měl vliv na poměrně široké spektrum studentů, projevoval Svaz vysokoškolského studentstva snahu podřídit si jej. I přes to si ale zachoval nezávislost až do svého zrušení v roce 1969.³¹

Nové vedení strany, které nastoupilo v srpnu 1968 okamžitě zahájilo tzv. normalizaci. „*Podstatou této politiky bylo rozbití občanské společnosti a čistky, jejichž účelem bylo odstranit z mocenských pozic všechny reprezentanty obrodného procesu, i ty, kteří jej aktivně podporovali.*“³² Pozornost se soustředila i na studenty, jejichž hlavní náplní se v roce 1969 stal boj za záchranu existence SVS Čech a Moravy. Normalizátoři ale SVS rozpustili a studenty zařadili do vznikající jednotné organizace SSM. I v ní si ale studenti udrželi jistou autonomii. Studenti se pak, tak jako celá společnost, přizpůsobili životu v reálném socialismu, vzdali se účasti na veřejném dění koncentrovali se na studium a snažili se realizovat především v kulturní oblasti. Ti, kteří dávali najevo nesouhlas s panujícími poměry, se brzy dostali do hledáčku Veřejné bezpečnosti, která jim pokračovat v činnosti rychle zamezila.³³

Kultura a literatura obecně byla v normalizačním období rozdělena na dva proudy. Kultura, která režim podporovala a na oplátku byla i jím podporována, a kultura, která živořila nebo se

²⁹ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 160.

³⁰ PAŽOUT, Jaroslav. *Mocným navzdory: Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, 2008, str. 149.

³¹ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 20.

³² OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 161.

³³ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 161.

musela stáhnout do ilegality. V rámci kulturní scény tak byli někteří autoři, jako například Václav Havel, Jáchym Topol či Ludvík Vaculík, zatlačeni do samizdatu a někteří emigrovali. Mezi ty patřil například Milan Kundera, Miloš Forman či Josef Škvorecký.³⁴ Oficiální kultura, která se měla stát pomocníkem komunistické strany, se angažovala v tvorbě ideologií a sloužila politické moci k její propagaci. Tzv. vysoká kultura, která s režimem přímo nespolupracovala, jím byla tolerována.³⁵

3. Úvod do problematiky listopadu 1989

Na pád komunistických režimů měla pak jednoznačně velký vliv změna zahraniční politiky Sovětského svazu, která také přispěla ke kvalitativní změně ve studentském hnutí. Významnou roli v tomto procesu sehrála Gorbačova perestrojka na konci 80. let, kdy se Sovětský svaz pokoušel o výrazné politické a ekonomické reformy formou tzv. politiky glasnosti. Sovětská vláda navíc v roce 1988 dala jasně najevo, že se již nadále nebude podílet na jednotlivých vnitřních politikách zemí východního bloku, do jejich rozhodnutí se nebude vměšovat a zasahovat do nich. Došlo tak k výraznému uvolnění a získání pocitu vlastní suverenity jednotlivých zemí. Sovětský svaz ztratil schopnost ovládat lidi v socialistických zemích. Pokusy Moskvy nevměšovat se do politik jednotlivých států společně se sovětským pokusem o perestrojku daly impulz ostatním zemím k úvahám nad reformami, ve kterých jim Sovětský svaz mohl být inspirací a vzorem. Ztráta opory v Moskvě zapříčinila oslabení zdejšího mocenského centra.³⁶

K tomuto faktu se pak navíc přidával a navyšoval svoji intenzitu tlak západních států, požadujících dodržování lidských práv a svobod. Na vysoké školy přicházely nové generace studentů, kteří se nepodíleli na nastolování normalizačního režimu, neutrpěli šok z okupace a nepropadli následné depresi. Uvědomovali si naopak potřebu angažovat se ve společenském procesu a být strůjcem svého vlastního osudu. Studenti, kteří chtěli změnit společenské poměry se znova dostávali do konfliktu s představiteli režimu, kteří nemohli připustit jakékoliv nekontrolovatelné jednání. Činnost studentů tak dostávala stále více politický charakter a

³⁴ HARNA, Josef, a kol. *Dějiny českých zemí: Od poloviny 18. století do vzniku České republiky*, 1998, str. 246.

³⁵ ALAN, Josef, a kol. *Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945-1989*, 2001, str. 13.

³⁶ OTÁHAL, Milan., a kol. *Sto studentských revolucí*, 1999, str. 17.

stávala se významnou součástí občanského protirežimního hnutí.³⁷ Aktivní studenti se začali sdružovat především kolem redakcí časopisů, které řešily aktuální dění (nejenom) na jednotlivých fakultách.

Opoziční struktury, které se stavěly do čela zápasu proti normalizačnímu režimu, mohly uspět pouze za předpokladu, že se jim podaří získat široké vrstvy obyvatelstva. Ve druhé polovině 80. let dávali občané čím dál více najevo svoji nespokojenost. Lidé svůj nesouhlas s poměry v zemi dávali najevo především podepisováním různých protestních petic a demonstracemi.³⁸

Zlomový bod nastal v roce 1989, na jehož počátku probíhaly masové demonstrace k uctění památky Jana Palacha. Policie se tyto akce snažila potírat, zatkla a zbila mnoho lidí. I přes to, a právě proto, se ale energie a snaha odolávat komunistickému režimu ve společnosti nadále šířila. Poté, co byl za účast na demonstracích během Palachova týdne zatčen spisovatel a spoluzakladatel Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných Václav Havel se opět zvedla velká vlna nesouhlasu veřejnosti a demonstrace pokračovaly. Zatýkání opozice vedla k rozsáhlým protestům doma i v zahraničí. Martin Mejstřík v rozhovoru uvedl, že studenti AMU po Palachově týdnu vydali petici a požadovali dialog s představiteli ministerstva vnitra, ÚV KSČ i vedení SSM, kteří jim situaci a použité zákroky proti občanům měli vysvětlit.³⁹

3.1. Cenzura

V průběhu minulého režimu tento nástroj nezasáhl jenom denní tisk a noviny, ale týkal se veškerého kulturního dění. Často se cenzura během komunismu měnila. Měnila intenzitu i aktuální název, tedy označení, se kterým se o ní jako o takové mluvilo. Cenzurovány byly divadelní hry, cenzurován byl i film, výtvarné umění, literatura, písně, televize a rozhlas, do kterých bývaly vloženy propagandistické pasáže o vzkvétání socialismu nebo o krásném životě socialistických republik. Účinnost propagandy je přitom nepřímo úměrná dostupnosti a intenzitě alternativních zdrojů informací, které hrají velmi důležitou úlohu především v podmínkách svobody slova a projevu, tedy hlavně v demokratických politických systémech.

³⁷ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 162.

³⁸ OTÁHAL, Milan., a kol. *Sto studentských revolucí*, 1999, str. 19.

³⁹ Rozhovor s Martinem Mejstříkem, 19. dubna 2018.

Vzhledem k tomu, jak je intenzita těchto alternativních zdrojů informací důležitá pro demokracii, je jasné, proč se každý autoritativní či totalitní režim snaží tyto kanály buď zcela uzavřít, nebo k nim co nejvíce znesnadnit přístup. V roce 1989 a obecně ve 20. století bylo díky rozvoji rozhlasu a televize úplné uzavření alternativních komunikačních kanálů nemožné. *„Snaha ovlivnit veřejné mínění - domácí i zahraniční - je přirozeným cílem každého režimu, který se prostřednictvím propagandy snaží jednak o svou legitimizaci a prosazení svých cílů, jednak v rámci informačního boje o potření skutečných i zdánlivých protivníků.“*⁴⁰ Svoboda slova byla zkrátka pro komunistický režim nebezpečným jevem, který bylo v jeho očích nutno potírat všemožnými způsoby.

Pokud chce tedy lid někdo ovládat, je pro něj velmi důležité získat kontrolu nad médii a řídit jejich obsah směřující k veřejnosti. Díky cenzuře dochází ke kontrole informací, které jsou dále šířeny médii tak, aby zůstaly pouze informace nepoškozující státní moc.⁴¹ Dle Jakuba Končelíka se jedná o *„(...) cílený (tj. záměrný a vědomý), institucionalizovaný a politicky podložený zásah státní moci do autorského záměru či do informačního toku.“*⁴² Zavedení cenzury dalo ovšem na druhou stranu nový impuls pro samizdatově vydávaný tisk, který souvisel mimo jiné s postupným utvářením alternativní veřejné sféry, vznikající v důsledku tlaku režimu na tzv. nepohodlné osoby. Samizdatová literatura vytvářela do určité míry velmi úspěšnou komunikační alternativu k režimem ovládaným médiím. Tuto samizdatovou tvorbu pak režim označoval za nelegální, závadovou, či dokonce protizákonnou.

Postupně však začaly vznikat nové a nové platformy pro vydávání novin, tiskovin, a dokonce i periodik nejrůznějšího zaměření, což pod rouškou nelegálnosti a hrozbou sankcí nebylo nic lehkého. *„Snaha zachovávat periodicitu byla limitována řadou faktorů. Vedle nezbytného utajení před represivním aparátem režimu bylo nutno zajistit vydávání výrobně-technicky, finančně a po obsahové stránce – pravidelným přísunem autorských příspěvků, což bylo v ilegálních podmínkách značně komplikované. Periodicita často variovala, nejvyšší frekvence vydávání byla přibližně jednou za 14 dnů, častější byly měsíčníky, čtvrtletníky či pravidelně vydávané almanachy s nižší periodicitou.“*⁴³ V konkurenci s oficiálními médii a jejich

⁴⁰ PAŽOUT, Jaroslav. *Mocným navzdory: Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, 2008, str. 7.

⁴¹ OSVALDOVÁ, Barbora., a kol. *Encyklopedie praktické žurnalistiky*, 1999, str. 35.

⁴² KONČELÍK, Jakub. *Cenzura*. In: *Slovník mediální komunikace*, 2004, str. 26.

⁴³ KONČELÍK, Jakub, a kol. *Dějiny českých médií 20. století*, 2010, str. 222.

vysokým nákladem se samizdatová periodika stěží držela, nejčastěji pak za podpory zahraničních sponzorů a sympatizantů, kteří kvůli politickým důvodům emigrovali, čímž ale mohli burcovat západní společnost a budit v ní zájem o dění ve střední a východní Evropě a získávat tím řadu stoupenců a podporovatelů.

Jak jsem již naznačila v jedné z úvodních kapitol, studentské časopisy měly možnost vydávat pod SSM, což jim umožňovalo jistou míru autonomie, zároveň byly ale pod kontrolou Komunistické strany. Vysokoškolští studenti neměli po roce 1948 jinou platformu, kde se organizovat (s výjimkou roku 1968 a Československého svazu mládeže, předchůdce SSM). Hlavním smyslem SSM, jak píše Martin Mejstřík ve svém Deníku, bylo „(...) *podchytit a kontrolovat mládež tak, aby veškerá její činnost byla v souladu s politikou komunistické moci.*“⁴⁴ SSM mělo poskytovat vysokoškolákům místo, kde se mohli vyslovovat ke všemu, co je zajímalo. Když v roce 1987 pod názvem *Kavárna A.F.F.A.* vyšlo jedno z prvních významných studentských periodik, vyvstala také otázka, jak zajistit jeho vydávání, aby se na rozdíl od samizdatů dostal k širší veřejnosti. Studenti měli k SSM, jakožto oficiální organizaci, poměrně problematický vztah. I přes to se ale často rozhodli periodika vydávat pod jeho hlavičkou, stejně jako se tak rozhodla právě například redakce *Kavárny A.F.F.A.*, dále časopisu *Situace* z Filozofické fakulty UK, *EM* či časopisu *Proto* z Fakulty žurnalistiky UK.⁴⁵

3.2. Studentská hnutí v zahraničí

Již od padesátých let se formovala protestní hnutí studentů. Západní Evropou a Amerikou několikrát proběhla vlna mírových hnutí, které se zrodilo v důsledku strachu z ozbrojené konfrontace mezi dvěma zneprátenými bloky. Ve Spojených státech amerických navíc probíhal boj za občanská práva černošských obyvatel a proti válčení ve Vietnamu.⁴⁶ Na konci padesátých let a na počátku let šedesátých i se různá forma protestů mladých lidí a vysokoškoláků objevovala v Německu, Itálii či Nizozemsku. V Německu v osudovém

⁴⁴ MEJSTŘÍK, Martin. *Deník – řekněte jim, že sametová....*, 2010, str. 166.

⁴⁵ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 80.

⁴⁶ PAŽOUT, Jaroslav. *Mocným navzdory: Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, 2008, str. 35.

„osmašedesátém“ roce probíhaly takzvané velikonoční nepokoje především po atentátu na Rudiho Dutschkeho^{47, 48}

Kromě velikonočních bouří ve Spolkové republice se stala symbolem vyvrcholením protestního hnutí šedesátých let i květnová krize ve Francii, jejímž katalyzátorem se stali studenti nespokojení se školským systémem ani obsahem a metodami vzdělávání. Během květnových demonstrací došlo ke střetům s policií, jejíž brutální zásah vyvolal okamžitou reakci, postavení prvních barikád a vyhlášení generální stávky.⁴⁹

Bezpečnostní složky proti studentům tvrdě zasahovaly i v Itálii či ve Španělsku, kdy studenti protestovali proti frankistickému režimu a jejich radikální kolegové byli za tuto činnost odváděni do armády. Studentské nepokoje probíhaly též ve Velké Británii. Tam se, podobně jako v Austrálii, protestovalo především proti vietnamské válce. V Austrálii ovšem studenti bojovali i za svobodu projevu a větší míru participace na správě univerzit.⁵⁰

V roce 1968 jsme svědky studentských revolt i v zemích sovětského bloku. Kromě Československa vešlo ve známost především hnutí vysokoškoláků v Polsku a v Jugoslávii. Zde se studentské nepokoje odehrávaly po roztržce země se Sovětským svazem. Studenti požadovali důsledného provádění reform školství a očištění stranických a státních orgánů od zkorumpovaných funkcionářů, tzv. rudé buržoazie.⁵¹

Pokud se zaměříme na historické události osmdesátých let a střední Evropu, budou pro nás důležitá hnutí především v Maďarsku, Polsku a Německu. Německá opoziční hnutí byla úzce spjata s evangelickou církví a obdivuhodným osobním nasazením mnoha farářů a církevních spolupracovníků.⁵² Již během října se v NDR konalo přes stovky demonstrací. Důraz

⁴⁷ Atentát na Rudiho Dutschkeho, osobnost radikálního levicového hnutí pozdních šedesátých let 20. století, proběhl 11. dubna 1968.

⁴⁸ PAŽOUT, Jaroslav. *Mocným navzdory: Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, 2008, str. 52.

⁴⁹ PAŽOUT, Jaroslav. *Mocným navzdory: Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, 2008, str. 56-57.

⁵⁰ PAŽOUT, Jaroslav. *Mocným navzdory: Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, 2008, str. 60-61.

⁵¹ PAŽOUT, Jaroslav. *Mocným navzdory: Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, 2008, str. 68.

⁵² BLAŽEK, Petr, a kol. *Dominový efekt: Opoziční hnutí v zemích střední Evropy a pád komunistických režimů v roce 1989*, 2013, str. 43.

se kladl nejenom na sociální rozměr, lidská práva a svobody, ale také na potřeby ekologických reforem.⁵³

V Polsku byla, kromě katolické církve, za největšího nepřítele komunistického režimu v 80. letech považována *Solidarita*, ale zvláště mezi mladými lidmi vznikala i jiná hnutí, jako byla například *Pomerančová alternativa*, hnutí, parodizující oficiální slavnosti. „Pohled na milicionáře zatýkající mladé lidi převlečené za trpaslíky či Mikuláše definitivně kompromitoval systém.“⁵⁴

V Maďarsku k pádu komunistického režimu velkou měrou přispěla samizdatová literatura a časopisy, zabývající se především politickými a společenskými problémy. I do nich často přispívali mladí lidé a vysokoškolští studenti. Časopisy se přitom již od 70. let dostávali do rukou desítkám tisíc lidí a okruh čtenářů se postupně rozšiřoval.⁵⁵ V roce 1988 také vznikl Svaz mladých demokratů, sdružující vysokoškoláky, politicky aktivní, reformní a radikální mládež. Jejich cílem bylo podporovat vědomí občanské odpovědnosti svých spoluobčanů.⁵⁶

I když se v okolních zemích Československa studenti aktivně podíleli na pádu komunistických režimů ve své zemi, nikdy se nestali politickým subjektem tak, jak se tomu stalo u nás. Nepředstavovali samostatnou politickou sílu, ale byli její součástí. I oni s mládeží bojovali proti policii, tiskli letáky a informovali spoluobčany o dění ve velkých městech. V Polsku byla politickým subjektem a partnerem pro jednání s mocí *Solidarita*. V Maďarsku sice existovala strana mladých demokratů, nebyla to ale studentská organizace. V jejím čele stála generace třicátníků a podobně tomu bylo i v NDR.⁵⁷ V následujících kapitolách nastíním, jakým způsobem se studenti vysokých škol podíleli na pádu komunismu u nás.

⁵³ BLAŽEK, Petr, a kol. Dominový efekt: Opoziční hnutí v zemích střední Evropy a pád komunistických režimů v roce 1989, 2013, str. 58.

⁵⁴ BLAŽEK, Petr, a kol. Dominový efekt: Opoziční hnutí v zemích střední Evropy a pád komunistických režimů v roce 1989, 2013, str. 82.

⁵⁵ BLAŽEK, Petr, a kol. Dominový efekt: Opoziční hnutí v zemích střední Evropy a pád komunistických režimů v roce 1989, 2013, str. 86.

⁵⁶ BLAŽEK, Petr, a kol. Dominový efekt: Opoziční hnutí v zemích střední Evropy a pád komunistických režimů v roce 1989, 2013, str. 88.

⁵⁷ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 164.

4. Významné studentské časopisy a noviny v roce 1989

Studentské časopisy byly jedněmi z aktivních projevů vysokoškolských studentů. „*Měly pokrýt potřebu vyslovit se ke všem problémům, které vysokoškoláky zajímaly a pálily, zvláště když takovou platformu neposkytoval SSM.*“⁵⁸ V průběhu let 1988 a 1989 počet studentských časopisů, novin a jiných pravidelně vydávaných tiskovin rostl. Periodika vydávali posluchači mnoha fakult UK, studenti AMU, ČVUT, na VŠUP vydávali školní umělecký magazín *ŠUM*. Většina periodik informovala spolužáky a pedagogy o školních problémech a činnosti SSM, o kulturních i politických událostech, uveřejňovala ale také vlastní tvorbu studentů.

Pozadu nezůstávaly ani časopisy mimopražských škol. „*Mezi nejstarší patřil Kalamář, který založili posluchači PdF v Českých Budějovicích v roce 1985 a který vycházel pod hlavičkou fakultní organizace SSM.*“⁵⁹ V Brně na lékařské fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně vycházel od roku 1988 *Skalpel* ve formě nástěnky. Pod SSM na FF v Brně byl vydáván i časopis *Fórum*.

Studenti uměleckých a humanitních oborů začali vydávat nezávislý časopis *Revue 88*, nesoucí podtitul *Nezávislá vysokoškolská revue pro neformální iniciativy a kulturní aktivity mládeže*. *Revue 88* byl jediným vysokoškolským časopisem, vycházejícím jako samizdat. Financován byl samotnými redaktory, jejich spolužáky i Chartou 77. *Revue 88* se chtěla věnovat oblastem, které byly pro svazácký tisk tabu, ale které se mladých lidí bezprostředně dotýkaly. Byly jimi například otázky víry a vzdělání, mnohé kulturní aktivity, např. rocková a alternativní hudba, zkrácení základní vojenské služby, amatérské divadlo, právo zakládat zájmové organizace a sdružení i otázky svobodného cestování do zahraničí nebo třeba svobodného výběru a příjmu informací.⁶⁰ Státní úřady i akademici byli aktivitou brněnských studentů velice znepokojeni. Redaktorům tak byla koncem roku 1988 udělena důtka, na počátku následujícího roku pak prokurátorská výstraha s odůvodněním, že se jedná o nelegální časopis protistátního a protisocialistického obsahu, který nežádoucím způsobem ovlivňuje studentskou veřejnost a udržuje styky s Chartou 77 a dalšími nelegálními skupinami.⁶¹

⁵⁸ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 80.

⁵⁹ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 90.

⁶⁰ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 91.

⁶¹ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 93.

4.1. Kavárna A.F.F.A

Časopis AMU *Kavárna A.F.F.A.* (art forum – forum amu), který vycházel od roku 1987, založil společně se spolužáky Martin Mejstřík z DAMU. Především herci byli nespokojeni s poměry v zemi, ve kterých se nemohli patřičně realizovat. „*Jak můžete dělat umění v totalitě?*“⁶² Racionálním důvodem, který Mejstřík pro založení časopisu uvádí, bylo informační propojení pražských uměleckých škol, tedy fakult AMU, UMPRUMu i AVU. Jak popisuje ve svém deníku, studenti uměleckých škol studovali v budovách, které se nacházely poměrně blízko sebe, navzájem se ale jejich posluchači málokdy znali. „*Neexistovaly společné akce, společný klub, galerie, hospoda, neměli jsme informace o nových trendech doma, natož ve světě. Studovali jsme divadlo, ale chtěli jsme vědět co se děje v hudbě, v tanečním divadle, filmu, ve výtvarném umění.*“⁶³ *Kavárna A.F.F.A.* byla dle tehdejších zákonů určena oficiálně pouze pro interní potřebu AMU a neprodejná. Distribuovaná byla na tři fakulty. Počet výtisků ale postupně stoupal z 500ks v roce 1987 až na 1200ks v roce 1989 [Mejstřík 2010: 181-182].

Již od začátku vydavatelé *Kavárny* řešili otázku, jak zajistit její kontinuální vydávání, která souvisela se vztahem studentů k oficiálním hnutím, a především k SSM. „*Na první květnové schůzce vznikající redakce jsme řešili dilema: Chuť i program by byly, jak ale časopis vydávat? Legalita znamenala jít přes SSM. Naše dosavadní zkušenosti s touto organizací nám však říkaly: SSM = kolaborantská organizace, ideologický opruz, censura, formalismus. SSM nikdy!*“⁶⁴ Redakce tam měla na výběr vydávat časopis ilegálně, bez posvěcení školy a SSM, ale zcela bez cenzury a svobodně, nebo pod oficiální záštitou SSM. „*Přestože nikdo z iniciátorů nebyl členem SSM a spolupráce s fakultní organizací SSM jim nebyla zcela po chuti, rozhodli se pro druhou cestu.*“⁶⁵ Pro vyjednávání se zástupci SSM byly však stanoveny dvě podmínky. Měl být akceptován program časopisu, aniž by musel být otisknut jakýkoliv příspěvek, vnucovaný SSM a zároveň měla redakce dostat záruky, že ze strany SSM, ani ze strany vedení školy nebude docházet k cenzurním zásahům.⁶⁶ Periodikum tak nakonec mohlo oslovit daleko více studentů.

⁶² Rozhovor s Martinem Mejstříkem, 19. dubna 2018.

⁶³ MEJSTŘÍK, Martin. *Deník – řekněte jim, že sametová....*, 2010, str. 148.

⁶⁴ MEJSTŘÍK, Martin. *Deník – řekněte jim, že sametová....*, 2010, str. 148.

⁶⁵ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 87.

⁶⁶ MEJSTŘÍK, Martin. *Deník – řekněte jim, že sametová....*, 2010, str. 148.

Podnětem k založení *Kavárny* byla malá informovanost studentů napříč uměleckými fakultami AMU. „(...) *jsme hrubě nespokojeni s neinformovaností, jaká panuje mezi jednotlivými fakultami AMU, ale zároveň i mezi AMU a UMPRUM, AMU a AVU etc. etc. Zdá se nám neúnosná situace, kdy levá ruka neví, co dělá praví.*“⁶⁷ Redaktoři se ale chtěli zabývat i děním na okolních školách, na školách mimopražských i zahraničních. Chtěli prostřednictvím časopisu rozvinout diskusi o tom, co studenty trápí a bude trápit, jejich cíle však nebyly politické. Otiskovali rozhovory s pedagogy fakult a významnými představiteli kulturního života, stejně jako vlastní tvorbu studentů. „*Příspěvky se zabývaly hlavně kulturou a uměním, časopis přinášel také obšírné informace o kulturních aktivitách doma a v zahraničí a recenze a kritiky divadelních představení a filmů.*“⁶⁸

I přes to se ale redakce nevyhýbala společensky závažným otázkám a brzy začala spolupracovat i se studenty FF UK, AVU, VŠE i FŽ UK. Tak se časopis dostal do hledáčku KSČ a vyvolal její nespokojenost. Prostřednictvím rektorátu se KSČ pokusila jeho zaměření ovlivnit hrozbou, že ji přestane financovat. Redaktoři se rozhodli, že budou finančně na rektorátu nezávislí a 14. května 1989 uspořádali Koncert pro Kavárnu, kritizovaný Veřejnou bezpečností, která hrozila odvoláním rektora a dalších osob z profesorského sboru. Koncert pro Kavárnu se se přeměnil v protirežimní manifestaci, při kterém se z jednoho balkónu v sálu Lucerny začaly snášet letáky s Deklarací lidských práv, kterou československá vláda podepsala, ale nedodržovala.⁶⁹ *Kavárna A.F.F.A.* tak vzbudila veliký zájem nejenom mezi vysokoškoláky napříč pražskými univerzitami, a protože tiskový zákon nedovoloval, aby byla interní tiskovina fakulty distribuována na jiné části školy a na jiné univerzity, dala redakce *Kavárny* popud ke vzniku podobných vysokoškolských časopisů. „*Radíme ostatním fakultám, dodáváme kuráž. Nechci přeceňovat význam Kavárny, ale myslím, že jsme v tomto smyslu pomohli vzniku třeba časopisu FŽ UK Proto, nebo Situaci studentů FF UK.*“

⁶⁷ *Kavárna A.F.F.A.*, č. 0, 1. roč. 1987

⁶⁸ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 80.

⁶⁹ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 82.

4.2. EM

Posluchači třetího ročníku pražské lékařské fakulty vydávali jeden z předních vysokoškolských časopisů *Em'88*. Impuls pro vydávání časopisu vzešel od ročníkové rady SSM, od počátku jí byla ale jeho jednotlivá čísla ovlivňována, schvalována i cenzurována. Zásahům vedení fakulty a organizací KSČ a SSM se redaktoři snažili bránit všemi možnými prostředky. Jednou z možností bylo i rozšířit redakční radu z šesti na patnáct členů. Doufali, že tolik lidí bude ze školy obtížnější vyhodit, nebo dokonce zavřít. Funkcionáři každopádně ustoupili až ve chvíli, kdy si na „kobereček“ pozvaní redaktoři před sebe položili diktafon se slovy, že si vše zaznamenají a budou publikovat.⁷⁰

Články časopisu informovaly o dění v SSM a na fakultě, stejně jako o vlastní tvorbě posluchačů. Oproti ostatním časopisům na jiných fakultách ale mnohem častěji reagovaly na aktuální společenský vývoj. Veliká pozornost byla věnována i kulturní, a zvláště pak hudební oblasti a kapelám z undergroundu. *Emko* přineslo například rozhovor s Egonem Bondym či recenzi básní Jáchyma Topola. Informoval také o průběhu Palachova týdne a všímal si i disentu. Studenti sami se na konci roku 1988 sešli s Václavem Havlem, aby se informovali o činnosti Charty 77, o jejím poslání a programu.⁷¹

Časopis lékařské fakulty mělo poměrně velký dosah, četlo ho 30-40 % jejích studentů, kteří si ho mezi sebou půjčovali.⁷² „*Svým obsahem ovlivňovalo značnou část mediků, přispívalo k jejich větší informovanosti o politických poměrech a k formování jejich názorů a postojů k normalizačnímu režimu.*“⁷³ Tomáš Drábek kromě článků do časopisu připravoval i nástěnku, na níž byly vyvěšovány ty články, které se do zveřejněného časopisu nevešly a které nabývaly čím dál tím více politického charakteru.⁷⁴

⁷⁰ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 87.

⁷¹ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 87.

⁷² OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 89.

⁷³ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 89.

⁷⁴ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 89.

4.3. Proto

Asi není překvapující, že i studenti FŽ UK vyvíjeli iniciativu, pokud šlo o vydávání fakultního časopisu. Posluchači prvního ročníku v roce 1987 založili v čele s Milanem Podobským *Bobkové listy*. O rok později začal vycházet časopis *Proto*, který si hned v prvním čísle dal za úkol vytvářet prostor pro svobodné vyjadřování názorů, jejich formulaci i následnou diskusi. *Proto*, podobně jako ostatní studentské časopisy, informovalo o dění na fakultě, o aktivitách studentů a kulturních akcích, uveřejňoval ale i rozhovory se známými osobnostmi, umělci a vědci, otiskoval fejetony i reportáže z cest studentů na Západ. Postupně se začaly objevovat i články se společenskou a politickou tematikou, spolu s nimi se ovšem stupňovala i kritika fakultního výboru a redakční rady, jejímiž členy byli i dva pedagogové, bez jejichž souhlasu nemohla být čísla vydávána. Zatímco na titulní stránce *Prota* vydaném 2. září 1988 časopis informuje o konaném běhu studentů - „Hastrman cross 1988“⁷⁵, o necelý půlrok později už časopis informuje o probíhajících demonstracích.

Vedení školy tak zakázalo vydat šesté číslo které obsahovalo zprávu o studentském fóru na FŽ UK a fotografie z lednových demonstrací. Studenti ale nadále rozhodli vydávat alespoň přílohu *Coproto*. V prvním *Coproto* tak informují studenty o zastavení vydávání *Prota* i o stanovisku studentů. „(...) *Apelujeme na pravomoc FV SSM, který jako vydavatel má jediný právo výrobu časopisu zastavit nebo povolit a očekáváme, že si po redakční stránce k tisku připravený časopis brzy přečteme.*“⁷⁶ Studenti proti takovému zákroku dali jasně najevo svůj odpor a část redaktorů *Prota* se kvůli tomu rozhodla vydávat nezávislý samizdatový časopis který by nepodléhal cenzuře. První číslo, které kvůli následujícím listopadovým událostem nestihlo vyjít, mělo obsahovat například rozhovor s Václavem Havlem.⁷⁷

⁷⁵ *Proto*, 2. září 1988, str. 1

⁷⁶ *Coproto*, č. 1 (2.11.1989), str. 1

⁷⁷ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 86.

4.4. Situace

Časopis *Situace* začal s kolegy z Filozofické fakulty UK vydávat Josef Brož, posluchač oboru divadelní věda, který se později stal i jedním ze zakládajících členů výboru Studentského tiskového a informačního střediska (STIS).⁷⁸ Josef Brož byl již dříve zvolen tiskovým referentem fakultní organizace SSM, a tak dříve, než vyšlo první číslo, dostal k dispozici nástěnku, umístěnou ve vestibulu školy, a tak dobře viditelnou všem studentům i pedagogům. Zpočátku chtěli redaktoři *Situace* využít nástěnky k informování spolužáků o nově vznikajícím časopisu, společně s vyostřováním společenské situace se však nástěnka politizovala. „*J. Brož prosadil ve fakultním výboru, aby zde svazácké organizace jednotlivých kateder zveřejňovaly stanoviska k lednovým událostem roku 1989.*“⁷⁹ Anketa vyvolala pozornost nejenom posluchačů fakulty, kteří zde mohli vyslovit nesouhlas se zásahem bezpečnostních sil, ale také komunistů, Bezpečnosti a vedení školy, které ji dalo z vestibulu školy odstranit. Narazilo ovšem na nesouhlas samostatného fakultního SSM.⁸⁰ Monika McDonagh-Pajerová ve svém deníku vzpomíná, na to, jak nástěnku na jaře 1989 „(...) každou chvíli soudruh Veselý, předseda fakultní organizace KSČ, serve a s gustem roztrhá. Skleněné vitríny onehdy dokonce odstěhoval do sklepa a všechny materiály zamkl do skříně, na které je konspirativně napsáno *Kruh přátel českého jazyka.*“⁸¹ I tak se studenti těšili tomu, že jejich články na nástěnce visely alespoň několik dní.

Stejně jako ostatní iniciátoři časopisů, i začínající redakce časopisu *Situace* vedla dlouhé debaty o tom, do jaké míry jej vydávat pod hlavičkou fakultní organizace SSM, J. Brož ale tuto oficiální cestu nakonec prosadil. Již dříve byl ve styku s *Kavárnou*, pro kterou psal divadelní recenze a která mu byla při zakládání časopisu inspirací. I on chtěl mít možnost ovlivňovat větší množství mladých lidí, než kdyby vydával časopis ilegálně. *Situace* začala vycházet na začátku roku 1989. Do listopadových událostí vyšla dvě čísla, informující studenty o fakultních záležitostech i o práci a snaze o demokratizaci SSM: Obsahovala ale také kulturní publicistiku

⁷⁸ PETRÁŇ, Josef. *Filozofové dělají revoluci. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*, 2015, str. 640.

⁷⁹ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968–1989*, 2003, str. 83.

⁸⁰ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968–1989*, 2003, str. 84.

⁸¹ MACDONAGH-PAJEROVÁ, Monika. *Vezměte s sebou květinu: Deníky a vzpomínky z let 1989–1990*, 2014, str. 194.

a vlastní tvorbu studentů. Mimořádné třetí číslo, které vyšlo 25. listopadu pak obsahovalo především kroniku událostí od 17. do 24. listopadu 1989.⁸²

Nástěnné noviny společně se Situací přispěly ke změnám poměrů na fakultě i k radikalizaci jejích posluchačů, což nenechalo chladné vedení školy. Jeho členové považovali za nutné se děním nejenom kolem redakce zabývat a pověřili vedení jednotlivých kateder vypracovat rozbor nálad mezi jejich studenty. Seznamy, které byly sepsány, obsahovaly jména studentů, kteří měli ovlivňovat své spolužáky. „(...) zřejmě měly sloužit k případným perzekučním opatřením proti nim, a proto je také nazývali „likvidačními“.“⁸³ Vedení školy zasáhlo i proti redaktorům. Pro neplnění studijních povinností tak byl vyloučen ze školy již v květnu 1989 Robert Hokr, o čtyři měsíce pak pod stejnou záminkou i Josef Brož.⁸⁴

5. Koordinace časopisů

5.1. SSM

Kontrolovat a podřídit si vysokoškolské studenty v jednotné organizaci mládeže tak, aby zachovávali disciplinovanost a loajalitu – byť jen formálně – bylo již od začátku cílem komunistického režimu. Členství v organizaci SSM, která vznikla v listopadu 1970 a byla organizována podle jednotlivých oborů studia, přinášela studentům i značné výhody. Členství v SSM již na střední škole bylo například výhodným ve chvíli, kdy se student hlásil na vysokou školu. „Svazáčtí funkcionáři vzbuzovali strach – byli převodovou pákou totalitní moci a byli jedni z těch, jejichž souhlas či nesouhlas rozhodoval o vašem osudu. Vedle všudypřítomné a do všeho zasahující partaje i oni dávali (či nedávali...) doporučení k přijetí na střední či vysokou školu, oni spolurozhodovali o tom, dostanete-li možnost podívat se do západních zemí, oni vám mohli a nemuseli dát společenskou záruku, byl-li jste osočen z nějakého přestupku, či snad i trestného činu proti tzv. socialistickému zřízení.“⁸⁵ Na druhou stranu byl ale svaz členem Národní fronty a pro mladé lidi mohl v jistém smyslu suplovat odbory. Byl jedinou mládežnickou organizací, kde studenti mohli realizovat své zájmy. SSM mohl být zřizovatelem

⁸² OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 84-85.

⁸³ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 85.

⁸⁴ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 85.

⁸⁵ MEJSTŘÍK, Martin. *Deník – řekněte jim, že sametová....*, 2010, str. 166-167.

folkové či rockové kapely, divadelního souboru, mohl provozovat mládežnické kluby a galerie, pořádat festivaly, sportovní soutěže a přehlídky. Součástí SSM byl povinný Pionýr či tábory v případě, že se student zajímal o ekologii, byl většinou členem svazáckého hnutí Brontosaurus.⁸⁶

Již v akademickém roce 1973/1974 bylo členstvím v SSM podmíněno úspěšné absolvování zvoleného oboru a nalezení odpovídajícího zaměstnání, ke kterému studenti potřebovali nejenom příslušný diplom, ale rovněž doporučení, závislé na posudcích, které byly vypracovány studijními skupinami pod záštitou svazácké organizace.⁸⁷ Josef Petráň ve své knize *Filozofové dělají revoluci* popisuje členství v SSM jako nátlakové. Hlavní povinností jeho organizovaných členů bylo placení členských poplatků, povinná účast na schůzích a povinných brigádách či podřizování se jiným rituálním činnostem o které mohl sotva kdo z mladých stát.⁸⁸ Masovost organizace, její formálnost a utilitárnost členství s byrokraticko-rutinními způsoby tak bylo spíše než ve prospěch na závadu. „Výsledkem bylo, že většina posluchačů fakulty se stávala formálními členy SSM, bez většího podílu na jeho činnosti.“⁸⁹ SSM byl podle Martina Mejstříka nenáviděnou, zároveň pro mladého člověka jedinou možností, pokud se se svojí neoficiální aktivitou nechtěl stát nelegálním. „Ze své podstaty byl SSM, nehledě na svázanost s komunistickou ideologií, mastodontem neschopným pohybu. Obecně vysmívaný, ostentativně ignorovaný a nenáviděný už jen proto, že do něj naprostá většina mladých lidí vstupovala ze strachu. Člověk to ponížení cítil denně. I proto vedli svaz na všech úrovních povětšinou kariéristé, předem vystrašení z jakéhokoliv pohybu, jakéhokoliv nového nápadu, polemické myšlenky. Svaz byl „přestrukturovaný“, „přeorganisovaný“.“⁹⁰

Ve chvíli, kdy se politická atmosféra začala uvolňovat, se část mladých svazáků snažila překonat vyprázdňení SSM vlastní aktivitou, kterou ale garancí SSM stále zaštiťovala. V tu

⁸⁶ MEJSTŘÍK, Martin. *Deník – řekněte jim, že sametová....*, 2010, str. 167.

⁸⁷ PETRÁŇ, Josef. *Filozofové dělají revoluci. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*, 2015, str. 583.

⁸⁸ PETRÁŇ, Josef. *Filozofové dělají revoluci. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*, 2015, str. 586.

⁸⁹ PETRÁŇ, Josef. *Filozofové dělají revoluci. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*, 2015, str. 586.

⁹⁰ MEJSTŘÍK, Martin. *Deník – řekněte jim, že sametová....*, 2010, str. 167.

dobu se ozývala kritika vnitřních poměrů v organizaci a objevovaly se reformní snahy, mívající k větší nezávislosti na KSČ. Na Karlově Univerzitě proběhla 15. března 1989 celouniverzitní konference, na které byl upozorněno na krizi důvěry v SSM.⁹¹ „*Nabízelo se, zcela logicky, celou vysokoškolskou větev od SSM odříznout a s využitím existující struktury ustavit nezávislý vysokoškolský studentský svaz.*“⁹²

Vztah studentů k SSM byl ovlivněn poměry na fakultách i postoji vedení školy ke studentským aktivitám a hnutím. Byl ale rovněž jednou z příčin rozdělení studentů do dvou skupin. Studenti aktivní v SSM působili legálně, mohli využívat již vytvořených struktur a prostřednictvím vydávání časopisů a pořádáním diskusních fór mohli ovlivňovat široký okruh spolužáků a spolužaček. Nečlenové naopak nemuseli dělat kompromisy, protože nebyli vázáni společenskou úlohou oficiální organizace, a mohli být tedy radikálnější. K SSM byli velice kritičtí a odmítali s ní jakoukoli spolupráci. Jejich názory ovlivňoval disent, se kterým udržovali kontakty. „*Oba proudy se vyvíjely nezávisle, i když o sobě věděly; odlišný pohled na způsob boje proti komunismu jim však znesnadňoval bližší spolupráci. Rozdíly nebyly nepřekonatelné, ke kontaktu docházelo v Studentském tiskovém středisku, sjednotit se dokázali při přípravě manifestace k výročí 17. listopadu (...).*“⁹³

Nezávislí studenti, jak si začali říkat ti, kteří nechtěli vystupovat pod SSM, postupně začali formulovat požadavky na odstranění monopolu zastupování studentů SSM a zrušení výuky marxismu-leninismu. Na některých fakultách vznikaly dokonce přípravné výbory studentské samosprávy, jejichž úsilím vznikla organizace STUHA. Zakládajícími členy tohoto hnutí byli studenti z disidentského prostředí, jako byli bratři Bendové, Michal Semín, Jiří Dienstbier či Martin Klíma. Tito studenti však nechtěli být pouhou součástí disentu, ale chtěli vysoké školy povzbudit a probudit k boji proti komunismu.⁹⁴ V konceptu programového prohlášení Studentského hnutí – STUHA uvedli, že chtějí připravit půdu pro vznik organizace

⁹¹ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 77.

⁹² MEJSTŘÍK, Martin. *Deník – řekněte jim, že sametová....*, 2010, str. 167.

⁹³ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 78.

⁹⁴ OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989: příspěvek k dějinám „normalizace“*. 1994, str. 92.

po vzoru polského nezávislého svazu studentů, který byl hybatelem společenských změn v Polsku.⁹⁵

5.1.1. STIS

Na půdě Akademie výtvarných umění se 16. prosince 1988 setkali redaktoři studentských časopisů *Kavárna A.F.F.A.*, *ŠUM*, *Proto*, *Situace i Em'88*. Na schůzi pozvali i činovníky z ÚV SSM, ČVÚ SSM a MV SSM, ale nikdo z nich nepřišel. Studenti probírali budoucnost jednotlivých časopisů, a hlavně jejich právní statut. Vedení fakult spolu se svazáckými funkcionáři často tlačili na redakce, které potřebovaly jasně definovat to, co studentské časopisy jsou, kdo je vydává a kdo za ně nese zodpovědnost. *„Naše idea byla, aby měly právní subjektivitu redakce. A protože to bylo v dané situaci nereálné, chtěli jsme, aby tím, kdo bude zodpovědný, byly fakultní či celoškolské výbory. Potřebovali jsme se zbavit cenzorského vedení škol, se svazáky bychom si už poradili.“*⁹⁶ Na setkání redaktoři sepsali návrh statutu a zaslali jej na ÚV SSM. Martin Mejstřík také všechny informoval o nápadu založit Studentské tiskové středisko.⁹⁷

Studenti volali po jednání s představiteli SSM a redaktory ostatních časopisů o návrhu nového tiskového zákona i o založení STISu, který by pomáhal řešit problémy redakcí, které by si mohly navzájem radit a vypomáhat. *„My jsme kolem toho tiskového zákona vyvolali jednání se svazákama a s redaktorama různých časopisů jsme se scházeli na Žofíně. To dělali svazáci, protože jsme se začali bouřit, že nám to nevyhovuje i třeba kvůli financování časopisů, které jsme nemohli vydávat a prodávat. No a svazáci na to celkem reagovali a nějaký dvě nebo tři schůzky na Žofíně proběhly. Tam se projednávalo i založení STISu. Voni byli takový jako jo, jo, jo, ale furt se nic nedělo. (...) Já už jsem se pak jako rozložil a řekl jsem, že jestli nám to nedovolí legálně, tak to budeme dělat ilegálně. Budeme se scházet po bytech a nám to je celkem fuk. My to prostě potřebujeme řešit tadycty věci a trošku jsme zatlačili na pilu.“*⁹⁸

⁹⁵ PETRÁŇ, Josef. *Filozofové dělají revoluci. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*, 2015, str. 568.

⁹⁶ MEJSTŘÍK, Martin. *Deník – řekněte jim, že sametová....*, 2010, str. 198.

⁹⁷ MEJSTŘÍK, Martin. *Deník – řekněte jim, že sametová....*, 2010, str. 198.

⁹⁸ Rozhovor s Martinem Mejstříkem, 19. dubna 2018.

I přes snahu studentů vést s představiteli oficiálních struktur a SSM rozhovory o tiskovém zákoně a možnosti spolupracovat s ostatními redakcemi časopisů, a i přes příslibení řešení jejich otázek se podle Martina Mejstříka dlouho nic nedělo. „*Pak byl leden, Palachův týden, strašnej průser. My jsme vydali petici, postavila se za nás AMU. Svazáci se vyděsili, protože jsme využili těch pák, který nám ten rok před tím předhazovali, jako diskusní fóra a tak dál, takže my jsme byli jako OK, tak pojďte s námi diskutovat. takže my chceme tady ministra vnitra, jako z ÚV KSČ, šéfa svazáků a pojďte se nám tady zpovídat z toho, co se dělo během Palachova týdne. Chceme, aby byli potrestaní ti, co to vymysleli ty zákroky. No a oni pořád se to oddalovalo, vždycky to zrušili a pak my jsme to udělali bez nich. A na ten sílí tlak z naší strany oni nakonec, když viděli, že jsme hodně našťvaný a že jsme dělali Fórum AMU, kam proklouzli i z jiných fakult, i když jsme to měli kontrolovat. Tam jsme se taky poprvé zastali Havla, mluvilo se tam o Chartě. A oni teda právě, aby trochu zalili oheň na střeše, tak přišli s tím, že nám teda poskytnou klub U Bílého koníčka, kde do té doby probíhaly svazácké diskotéky.“⁹⁹*

Na vzniku STISu se podíleli zejména redaktoři *Kavárny A.F.F.A., EM, Prota a Situace*. STIS vznikl na jaře roku 1989 a jeho myšlenku podpořila i Městská vysokoškolská rada SSM, která jej také zaštitila. „*Vysokoškoláci získali ve STISu legální platformu, na níž se mohli scházet a diskutovat o problémech spojených s vydáváním časopisů, o jejich zaměření, ale i o aktuálních politických záležitostech. Byl místem, kde studenti ztráceli strach, přispěl k překonání izolace mezi angažovanými vysokoškoláky a aktivisté jeho prostřednictvím získali větší autoritu, neboť mohli jednat jménem pražských vysokoškoláků.*“¹⁰⁰ Cílem STISu bylo soustředování a archivace vysokoškolských časopisů, bulletinů, občasníků a podob., zřízení čítárny, kde si vysokoškoláci časopisy mohli číst, rozšíření informovanosti o dění mezi vysokoškoláky spolu se soustředováním informací o akcích pořádaných vysokoškoláky, informací týkajících se problémů spojených s vydáváním časopisů a zřízení poradny pro nově vznikající časopisy.¹⁰¹

⁹⁹ Rozhovor s Martinem Mejstříkem, 19. dubna 2018.

¹⁰⁰ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 99.

¹⁰¹ MEJSTŘÍK, Martin. *Deník – řekněte jim, že sametová....*, 2010, str. 222.

Martin Mejstřík v rozhovoru uvádí, že „*STIS vlastně vznikl proto primárně, protože jsme potřebovali obejít tehdejší tiskový zákon, který v podstatě nedovoľoval šířit ty časopisy mimo školu. Právě nám to bylo líto, že to nemůžeme, třeba Kavárnu distribuovat jako jinam legálně. A to samý ty jiný časopisy. Že o sobě navzájem nevědí, tak jsme si vymysleli právě, že bysme jako vytvořili takovou jako čítárnu těch časáků, kde by byla jako knihovna a tam by se stahovaly i jiný časopisy, nejenom pražské, ale z celé republiky, tehdy ještě i ze Slovenska, žejo. No a některý ty kontakty jsme měli na Brno, nebo na Ostravu. Myslím, že tam něco vycházelo, ale chtěli jsme to rozšířit a pátrat. I středoškoláci se nám pak vlastně začali hlásit.*“¹⁰² I Vysokoškolská rada a vedení fakultní SSM dříve hovořilo o demokratizaci a perestrojce, která se měla projevit i ve studentském životě, ve vydávání časopisů. Studenti tak po vedení fakult a svazáckých představitelích chtěli vysvětlení. „*Demokratizace, dobře, tak pojďme demokratizovat. Konec cenzury? Tak pojďme se bavit proč nemůžeme psát co chceme.*“¹⁰³ I tak Martin Mejstřík popisuje, proč studenti chtěli navázat dialog s představiteli komunistické moci.

Městská vysokoškolská rada SSM STISu poskytla adresy redakcí pražských i mimopražských českých vysokých škol, takže je bylo možné obeslat s prosbou o zaslání výtisků časopisů i pozváním na setkání. Bylo tak možno budovat síť nejenom v Praze, ale napříč celou zemí.¹⁰⁴ Studenti se každý čtvrtek scházeli nad studentskými časopisy v klubu U Bílého koníčka a rozdělovali si práci. Kdo si a co vezme na starost, co napíše medicu pod vedením šéfredaktora Tomáše Drábka do *EMka*, co otiskne DAMU, FAMU a HAMU v *Kavárně A.F.F.A.*, co napíše *Situace* Filozofické fakulty UK a co připraví *Proto* z Fakulty žurnalistiky UK.¹⁰⁵ Pro redakce jednotlivých studentských časopisů nestačilo být v kontaktu pouze se svými kolegy z redakce na fakultě. Problémy časopisů byly často podobně a jejich řešení bylo třeba koordinovat. „*Taky jsme se koordinovali, kdo co vytiskne, protože to nebylo jenom tak. Všechny tisky byly*

¹⁰² Rozhovor s Martinem Mejstříkem, 19. dubna 2018.

¹⁰³ Rozhovor s Martinem Mejstříkem, 19. dubna 2018.

¹⁰⁴ MEJSTŘÍK, Martin. *Deník – řekněte jim, že sametová....*, 2010, str. 222.

¹⁰⁵ MACDONAGH-PAJEROVÁ, Monika. *Vezměte s sebou květinu: Deníky a vzpomínky z let 1989-1990*, 2014, str. 196.

registrované. Úloha STISu byla mimo jiné třeba i to, že jsme se domlouvali, že teď třeba vyjde EMko a nevyjde Situace, protože zdrojů bylo omezeně.“¹⁰⁶

Z rozhovoru s Martinem Mejstříkem vyplývá, že se nakonec představa STISu, který by fungoval v rámci oficiální organizace SSM, vedoucím představitelům městské SSM líbila. *„Svazáci byli hrozně rádi, že to děláme, že jsme takoví radikální. No a ten STIS pomáhal radikalizaci studentů. No a já si myslím, že se to tomu Ulčákovi a Mohoritovi, který v té době už byl členem ÚV KSČ a šéfem SSM a patřil k tomu progresivnímu perestrojkovému proudu. A oni fakt chtěli nějakou demokratizaci a věděl, Mohorita, že svazáci jsou strašně zkamenělí, zkostnatělí. A on se fakt snažil, aby to SSM mělo i nějakou funkci, nejen aby se vykazovalo členství.“¹⁰⁷* Díky STISu tak redakce získaly kontakty na ostatní studenty, kteří psali do časopisů, mohli se scházet, radit si a informovat se.

V čele STISU stálo předsednictvo a výbor, v jeho středisku byly shromážděny všechny časopisy, které bylo možno číst v čítárně, volně přístupné všem vysokoškolákům. Podle Moniky McDonagh-Pajerové však členové STISu úspěšně odráželi tlak na to, aby se u dveří návštěvníkům kontrolovaly studijní indexy, takže přijít číst studentské časopisy si mohl přijít téměř každý.¹⁰⁸ Martin Mejstřík v rozhovoru rovněž komentoval, kdo čítárnu navštěvoval. *„My jsme sice ze začátku formálně kontrolovali indexy, ale hodně rychle jsme se na to vykašlali, takže tam chodil vlastně kdokoliv se o tom dozvěděl. Lidi z charty, disentu, občas se tam objevil nějaký leták nezávislých struktur, pozvánky na demošky. My jsme se prostě chtěli bavit se všema. Chtěli jsme, aby ty nezávislé struktury se staly součástí dialogu.“¹⁰⁹*

V sídle STISu, které se nacházelo ve zmíněném klubu U Bílého koníčka¹¹⁰ na Staroměstském náměstí, byly uspořádány dvě besedy. Té první se zúčastnil odborník na tiskové právo, neboť diskuse se zabývala problémem, jak vydávat časopisy takovým

¹⁰⁶ Rozhovor s Monikou McDonagh-Pajerovou, 25. dubna 2018.

¹⁰⁷ Rozhovor s Martinem Mejstříkem, 19. dubna 2018.

¹⁰⁸ MACDONAGH-PAJEROVÁ, Monika. *Vezměte s sebou květinu: Deníky a vzpomínky z let 1989-1990*, 2014, str. 193.

¹⁰⁹ Rozhovor s Martinem Mejstříkem, 19. dubna 2018.

¹¹⁰ Jednotlivé časopisy avizovaly konání pravidelných čtvrtěčních schůzek STISu v klubu U Bílého koníčka od 15:30 do 18:30 hodin. Tak byl například na titulní stránce 3. čísla *Coprota* z 8.11.1989 otištěn rámeček s místem a časem konání schůzky.

způsobem, aby se redakce nedopustily protizákonného jednání ve chvíli, kdy dají časopis přečíst studentovi z jiné fakulty. Byl tak významným způsobem ovlivněn rozvoj studentského hnutí v celopražském měřítku. Do té doby byly studentské časopisy kontrolovány a cenzurovány SSM na jednotlivých fakultách. Jejich stránky byly také určeny pouze ke čtení studentům, kteří konkrétní fakultu navštěvovali. Na druhé besedě debatovali představitelé STISu se zástupci Výboru československé veřejnosti pro lidská práva a humanitární spolupráci o jeho funkci a možnostech.¹¹¹ O besedách a diskusních fórech jednotlivé časopisy díky koordinaci ze STISu informovaly studenty předem, případně pak podávaly informace o jejich průběhu a závěrech.¹¹² Stejně tak informovaly o směřování STISu, o jeho záměrech i problémech, se kterými se potýká a které řeší. „V současné době řeší aktiv STISu problémy, zda ano či ne všestudentské „pražské“ FÓRUM, co a jak s časopisem STISu, dotažení do konce statutu VŠ časopisů.“¹¹³

Aby mohli členové STISu aktivně propojovat studenty, kteří se chtěli angažovat a ovlivňovat stále širší okruh mladých lidí, rozhodli se jeho zástupci účastnit na pravidelném vysílání v rozhlasu v rámci pořadu Kulturní kaleidoskop. V něm měli poprvé vystoupit 26. května 1989 redaktoři *Kavárny A.F.F.A.* a *EM'88*. Zároveň vytvářeli také strukturu spolupracovníků, kteří začali na jednotlivých školách zprostředkovávat styky mezi nimi a posluchači. „Současně vytvářeli jakousi databanku, kde zvláště v souvislosti s demonstracemi ukládali informace o perzekuci studentů, kteří tak cítili, že nejsou sami a že nacházejí oporu v oficiální organizaci.“¹¹⁴ Součástí tiskového střediska byla i právní poradna pro potenciální zakladatele vysokoškolských časopisů i pro ty, kdo měli na škole problémy, ať už kvůli vydávání časopisů nebo kvůli účasti na demonstracích.¹¹⁵ Právní rady zajišťovali ve Studentském tiskovém a informačním středisku studenti Právnické fakulty, v té době znovu obnovující spolek VŠEHRD.¹¹⁶ STISem byl vydáván i nepravidelný bulletin STIS a spravována nástěnka,

¹¹¹ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 99.

¹¹² Např. v článku 2. čísla *Coprota* z 6.11.1989 „Dnes fórum“, kde se rozebíraly tendence studentů uměleckých škol, mediků a studentů filozofické fakulty opouštět řady členů SSM.

¹¹³ Proto, č. 2., str. 3.

¹¹⁴ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 101.

¹¹⁵ MEJSTRÍK, Martin. *Deník – řekněte jim, že sametová....*, 2010, str. 223.

¹¹⁶ Rozhovor s Monikou McDonagh-Pajerovou, 25. dubna 2018.

informující o aktuálním dění, kulturních akcích, výstavách a koncertech, ale obsahující i letáčky nezávislých skupin, jako byla například *Společnost pro veselejší současnost* či *Nezávislé mírové sdružení*.¹¹⁷ „STIS byl absolutně zásadní, protože STUHA se scházeli po nějakých parcích, kdežto my jsme to měli organizovaný. Měli jsme strukturu, věděli jsme kdo umí psát, kdo umí zařídit tiskárnu, kdo umí distribuovat, kdo umí co.“¹¹⁸ Studenti se tak díky STISu mohli efektivně organizovat a koordinovat.

Ve STISU si našel každý z jeho členů svůj úkol, za který byl zodpovědný. Rozdělovaly se materiály do jednotlivých fakultních časopisů, vedly diskuse a probíraly plány. Jeho členové a členky měli pocit, že je nikdo neřídí. Monika McDonagh-Pajerová o STISu na konci října 1989 mluví jako o skutečné podzemní buňce, nejenom kvůli tomu, že se na pravidelných čtvrtěných poradách scházela pod Staroměstským náměstím. „Ne, nechystáme převrat. Dost práce nám dá už jen zorganizovat další jednotlivou akci, třeba jen veřejnou besedu.“¹¹⁹ Studenti ale začínají vážně diskutovat o 17. listopadu, Mezinárodním dni studentstva a v roce 1989 dokonce i 50. výročí smrti studenta medicíny Jana Opletala, o němž na rozdíl od smrti Jana Palacha studenti roku 1989 mluvit směli. O popravě studentských zástupců, odvezení stovek studentů z kolejí do připravených vlaků, mířících do koncentračního tábora Sachsenhausen a uzavření všech vysokých škol se učilo, „(...), protože komunistům hodně záleží na tom, že jsou jiní než nacisti.“¹²⁰ Toho bylo třeba využít. Na přelomu měsíců října a listopadu 1989 se zástupci STISu poprvé setkali se STUHOU, aby projednali, jak bude akce konaná 17. listopadu vypadat.¹²¹

Protože ve čtvrtky do STISU chodili i členové disentu, tedy nejenom vysokoškoláci, jak bylo v podmínkách SSM, v čítárně se nacházely letáčky nezávislých a ilegálních struktur, začali

¹¹⁷ MACDONAGH-PAJEROVÁ, Monika. *Vezměte s sebou květinu: Deníky a vzpomínky z let 1989-1990*, 2014, str. 193.

¹¹⁸ Rozhovor s Monikou McDonagh-Pajerovou, 25. dubna 2018.

¹¹⁹ MACDONAGH-PAJEROVÁ, Monika. *Vezměte s sebou květinu: Deníky a vzpomínky z let 1989-1990*, 2014, str. 223.

¹²⁰ MACDONAGH-PAJEROVÁ, Monika. *Vezměte s sebou květinu: Deníky a vzpomínky z let 1989-1990*, 2014, str. 223.

¹²¹ MACDONAGH-PAJEROVÁ, Monika. *Vezměte s sebou květinu: Deníky a vzpomínky z let 1989-1990*, 2014, str. 224.

být redaktoři postupně zváni k výsledkům. Na jednom ze zasedání STISu tak proběhlo školení na téma, jak se chovat u výsledku, nevypovídat, nepřiznat, kdo do STISu chodí apod.¹²²

STIS fakultám rozesílal oběžník, ve kterém informoval o novinkách, týkajících se nejenom vydávání časopisů, ale i připravovaných besed a diskusí, vyzýval k zaslání připomínek k novelizaci vysokoškolského zákona nebo tiskového zákona. Po zásazích během Palachova týdne STIS zvažoval iniciování petice „*Společné prohlášení studentů vysokých škol*“ s požadavkem na propuštění Václava Havla a zastavení trestního stíhání proti dalším občanům. Na debatě, kterou tiskové středisko pořádalo 13. dubna 1989, redaktorům jejich host JUDr. Klimeš z oficiálního Výboru československé veřejnosti pro lidská práva a humanitární pomoc poradil, že protesty nemohou organizovat jako hromadné akce, neboť ten, kdo protest sepsal, by se vydával nebezpečí trestního stíhání. Dle petičního práva daného tehdejší ústavou musel protest každý občan sepsat a podepsat sám. Tak společné prohlášení studenti vytiskli v několika kopiích a podepsali každý zvlášť za sebe a za svoji školu.¹²³

Další snaha o sjednocení vysokoškoláků, jejich ovlivňování, ale i špatné zkušenosti s vedeními fakult, vysokých škol a SSM, zrodily myšlenku o založení celopražského studentského časopisu, který by už vůbec nebyl závislý na orgánech SSM. Měl být všestudentský a sdružovat všechny dosavadní redakce – *Kavárnu A.F.F.A.*, *Situaci*, *EMko* i *Proto*. „*Marná jednání o registraci společného oficiálního časopisu nás vyčerpávají svou nesmyslností. Jednáme, dají nám podmínky. Splníme, jednáme. Dají zase další podmínky. A tak pořád dokola.*“¹²⁴ Plán se každopádně podařilo realizovat až za sametové revoluce, kdy vyšlo úplně první číslo Studentských listů.¹²⁵

6. Role studentských časopisů během sametové revoluce

Zjištění ze studované literatury, archivů a rozhovorů s narátory jsem rozdělila do dvou podkapitol, zabývajících se studentskou manifestací 17. listopadu 1989 a následnou okupační

¹²² MEJSTŘÍK, Martin. *Deník – řekněte jim, že sametová....*, 2010, str. 224.

¹²³ MEJSTŘÍK, Martin. *Deník – řekněte jim, že sametová....*, 2010, str. 223.

¹²⁴ MACDONAGH-PAJEROVÁ, Monika. *Vezměte s sebou květinu: Deníky a vzpomínky z let 1989-1990*, 2014, str. 223.

¹²⁵ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 101.

stávkou. V nich odpovídám na výzkumné otázky, které jsem stanovila v úvodních kapitolách. Ptala jsem se především na to, jak se studentům podařilo zorganizovat demonstrace a stávku v roce 1989 a jakou úlohu v tom sehrály vysokoškolské časopisy. Byla by vůbec sametová revoluce možná bez redakcí studentských časopisů a novin? Jakým způsobem se studentským redakcím a časopisům podařilo semknout a stanovit společné cíle napříč fakultami a vysokými školami?

6.1. Přípravy 17. listopadu 1989

Rozhovory o organizaci různých druhů setkání 17. listopadu probíhaly paralelně jak v nezávislém sdružení STUHA, tak ve STISu. Martin Mejstřík na první úvahy o společné akci studentů přemýšlel již v listopadu 1988. *„Protože už něco bylo, nějaký demošky. Ale studenti byli neviditelný. Jenom kolem těch časáků jsme se motali. Kavárna, jestli se nepletu, vycházela tehdy jenom rok. Že bysme se měli nějak jako zviditelnit a přemýšleli jsme v redakci, tehdy u mě v Petřínský v atasu, jestli neudělat nějakou demonstraci studentskou.“*¹²⁶ Hned poté ale Mejstřík dodává, že v redakci *Kavárny A.F.F.A.* sebekriticky usoudili, že zatím nemají sílu studentskou demonstraci zorganizovat. *„Těch fakult máme navázaných, jako těch kontaktů na fakulty, máme málo, málo se známe a vymysleli jsme právě STIS. Že bysme to mohli takhle jako urychlit a soustředit se na jedno místo, kde by byla čítárna a kde bysme se scházeli.“*¹²⁷

Monika McDonagh-Pajerová při rozhovoru vzpomínala, že manifestaci 17. listopadu vymyslela s Martinem Mejstříkem ve STISu ve chvíli, kdy se vrátili z Lipska. Tam tvořili reportáž o studentech z Karl Marx University, kteří jim vyprávěli o svých povolených pochodech míru na mši. *„Vy musíte vymyslet něco nenápadného, jednoduchého. Oni nám tam vlastně toho Jana Opletala poradili. Říkali, jak komunisti nesnáší nacisty.“*¹²⁸

Myšlenka zorganizovat manifestaci s datem 17. listopadu se zrodila i v hnutí STUHA. První debaty na toto téma probíhaly na jaře roku 1989. Měla to být její první akce, kterou by dala najevo, že existuje. Teprve během příprav vyšlo najevo, že setkání studentů na 17.

¹²⁶ Rozhovor s Martinem Mejstříkem, 19. dubna 2018.

¹²⁷ Rozhovor s Martinem Mejstříkem, 19. dubna 2018.

¹²⁸ Rozhovor s Monikou McDonagh-Pajerovou, 25. dubna 2018.

listopadu plánuje i SSM se STISem. Spolupráce oficiálního STISu a neoficiální STUHY se jevila jako lákavá, mohla totiž oslovit daleko širší spektrum studentů i když každá z organizátorských skupin měla o účelu shromáždění i jeho náplni a průběhu vlastní představy. V říjnu roku 1989 se tak Martin Klíma s Markem Bendou ze STUHY setkali se zástupci STISu, díky kterému se na podzim 1989 připravovala manifestace nezávislých studentů, jejíž organizaci zaštitila Městská vysokoškolská rada SSM.¹²⁹

Na Ořechovce v Praze 6 se 6. listopadu konalo první celopražské vysokoškolské fórum, pořádané Městskou vysokoškolskou radou. Byly zde vyřčeny požadavky na vytvoření samostatného vysokoškolského svazu, neboť SSM, podle studentů, nemohl dále pracovat jako jediná mládežnická organizace, která sdružovala vysokoškoláky, středoškoláky, pionýry apod. Martin Mejstřík vyslovil požadavek na větší svobodnější prostor pro studentské časopisy a možnost dialogu, který byl stále limitován. O den později informovala Monika McDonagh-Pajerová, mluvčí STISu, v přeplněné posluchárně filozofické fakulty studenty o prvním nezávislém fóru vysokoškolských studentů od roku 1969, vylíčila průběh debaty i její výsledky. Nakonec jménem organizátorů pozvala všechny přítomné, aby se následující pátek 17. listopadu zúčastnili manifestačního setkání na Albertově. *„My jsme utvořili takový dvojice. Jeden člověk ze STISu a jeden ze STUHY a chodili jsme po fakultách a říkali jsme jim, ať neodjížděj na chaty. Přijďte a je to úplně bezpečný, my na to máme razítko, povolení Městský vysokoškolský rady a tentokrát to je oficiální demonstrace. Jan Opletal, zabit nacisty, nemusíte se ničeho obávat. Přijďte na Albertov, pak půjdeme na Vyšehrad.“*¹³⁰ O pochodu informovaly i jednotlivé časopisy, studentské bulletiny a letáky. Informační bulletin fakulty žurnalistiky ve článku *Zítřejší pochod!*¹³¹ informoval o čase i způsobu, jak se na Albertov dopravit. Podle Josefa Petráně akci svolanou 17. listopadu mnohé nezávislé iniciativy považovaly za akci svazáků. Nevěnovali jí tedy velkou pozornost do chvíle, než se ujistili, že podnět ke shromáždění a průvodu dala i skupinka nezávislých studentů STUHA.¹³²

¹²⁹ PETRÁŇ, Josef. *Filozofové dělají revoluci. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*, 2015, str. 761.

¹³⁰ Rozhovor s Monikou McDonagh-Pajerovou, 25. dubna 2018.

¹³¹ Coproto, č. 6 (16.11.1989), str. 1

¹³² PETRÁŇ, Josef. *Filozofové dělají revoluci. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*, 2015, str. 757.

6.2. Stávka

Následujícího dne, v sobotu 18. listopadu dopoledne, se studenti Divadelní fakulty AMU, jejímž studentem byl i Martin Mejstřík, sešli na domluveném setkání, kde se mělo původně jednat o vzniku nového studentského svazu a samosprávy, která by nahradila zkosnatělé SSM¹³³. *„Namísto toho sepsali první koncept vyhlášky o stávce od pondělí 20. listopadu.“*¹³⁴ Schůzky se účastnili i nezávislí studenti ze STUHY. V ten samý den Monika McDonagh-Pajerová ze STISu telefonicky obvolává všechny jeho návštěvníky, kolegy z redakcí i známé se stručným vzkazem: *„Od pondělí vyhlásíme stávku. Šiřte to dál!“*¹³⁵ V následujících dnech studentské časopisy informují o tom, co se stalo na Národní třídě.

Martin Mejstřík během rozhovoru uvažoval, jakou roli hrál ve vyhlášení stávky STIS. Podle něj STIS sehrál nejvýraznější a nejzásadnější roli na úplném začátku stávky. Již 17. listopadu večer bylo podle něj vyřčeno, že již nemá cenu s režimem vést dialog, studenti půjdou do stávky. *„V sobotu dopoledne jsme na DAMU stávku vyhlásili a přidali se ostatní“*¹³⁶. *V sobotu Monika Pajerová obvolávala lidi ze STISu. Odjeli jsme na Větrník, kde jsme dávali dohromady stávkový výbor. A to byli lidi ze STISu, kteří začali organizovat stávkové výbory na jednotlivých školách. A díky tomu, že jsme Albertov připravovali s tou STUHOU, tak se minimálně o tom dozvěděli a byli u prohlášení všech pražských vysokých škol k tomu 17. listopadu. Takže i v tom hrál roli STIS, protože my jsme je informovali a oni se díky k tomu ke stávce mohli připojit. Měli zase svoji síť a oslovili a informovali svoje fakulty. To bylo důležité, že se ten Albertov připravoval společně.“*¹³⁷

Monika McDonagh-Pajerová důležitost redakcí časopisů, stmelených v Studentském tiskovém a informačním středisku, popisuje podobně. Význam přikládá především tomu, že se díky časopisům nejenom redaktoři, ale i jejich čtenáři znali. *„Ty lidi spolu vlastně dva, tři roky něco dělali, a to bylo strašně důležité, protože jednak se tam vymyslel ten 17. listopad, jednak*

¹³³ Z rozhovoru s Martinem Mejstříkem vyplývá, že se studenti do budovy fakulty dostali proto, že na sobotu 18. listopadu byl vyhlášen Den otevřených dveří. Jinak by byla budova zavřená.

¹³⁴ PETRÁŇ, Josef. *Filozofové dělají revoluci. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*, 2015, str. 802.

¹³⁵ OTÁHAL, Milan., a kol. *Sto studentských revolucí*, 1999, str. 803.

¹³⁶ Myšleno zbývající dvě fakulty – FAMU a HAMU.

¹³⁷ Rozhovor s Martinem Mejstříkem, 19. dubna 2018.

tam přišli ty lidi ze STUHY, kteří se k nám potom přidali, a hlavně když se pak domlouvaly stávkové výbory mezi večerem 17. listopadu a sobotou, tak my jsme nemuseli pátrat v paměti na koho se asi tak obrátit. My jsme každéj znali minimálně deset, patnáct lidí na svojí fakultě, kteří s námi dělali. V mém případě teda Situaci, Martinově Kavárnu. Přes ty to prostě běželo. A v základě stávkových výborů byli opravdu ti novináři těch časopisů a ti lidi, co chodili do toho STISu, protože jsme se znali osobně.“¹³⁸

Na každé fakultě se následně ustanovily stávkové výbory, jejichž členové pocházeli často ze STISu, ze studentských redakcí časopisů a z lidí, kteří chodili do čítárny a účastnili se diskusních fór. Členové stávkových výborů v pondělí 20. listopadu svolali studenty a pedagogy, uzavřeli fakulty a četli prohlášení, jehož schválení potřebovali od studentů odsouhlasit. *„STIS a časopisy byly hrozně důležité z toho důvodu, že ta masa studentů, které my jsme potřebovali, aby nám odhlasovali to, že jdeme do stávky v pondělí 20. listopadu, nás znala. Nebejt toho, že už od nás rok, dva, tři četli články, měli důvěru k lidem, kteří se před ně postavili, tak by žádná stávka asi nebyla.“¹³⁹* Po schválení okupační stávky se zástupci stávkových výborů sešli v divadle DISK, kde výsledky tohoto prvního úkolu nahlásili a domlouvali se na dalším postupu.

Jednotlivé stávkové výbory následně zahájily „spanilé jízdy“. Studenti vyjžděli do okolních měst a vesnic, aby informovali spoluobčany o tom, co se 17. listopadu stalo a o aktuální situaci. *„(...) většinou to byli vždycky tři lidi, jeden student, jeden herec a jeden disident nebo chartista, nebo někdo kdo uměl promluvit.“¹⁴⁰* Informace, které byly dostupné z oficiálních médií neodrážely skutečnost a přístup k tiskovinám a letákům, které narychlo psali studenti, byl omezený na nezávislou informační síť především v Praze, Brně a ve velkých městech. Československá veřejnost byla odkázána na informace zahraničních rozhlasů rádia Svobodné Evropy a Hlasu Ameriky. Domácí sdělovací prostředky o demonstraci referovaly jako o negativním jevu, aktu násilí a vandalismu, namířenému proti stávajícímu systému.¹⁴¹

¹³⁸ Rozhovor s Monikou McDonagh-Pajerovou, 25. dubna 2018.

¹³⁹ Rozhovor s Monikou McDonagh-Pajerovou, 25. dubna 2018.

¹⁴⁰ Rozhovor s Monikou McDonagh-Pajerovou, 25. dubna 2018.

¹⁴¹ TŮMA, Oldřich. *Zítřka zase tady! Protirežimní demonstrace v předlistopadové Praze jako politický a sociální fenomén*, 1994, str. 32.

Okupační stávka neprobíhala pouze v Praze, ale měla se co nejrychleji rozšířit napříč republikou. STIS sdružoval nejenom pražské redakce časopisů, ale časopisy z celého Česka a Slovenska. Pro mimopražské studenty, kteří neměli moc jiných zdrojů informací než oficiální tisk, neznali žádného disidenta, nikoho z Charty 77 osobně, bylo rovněž velmi důležité, že se díky vysokoškolským časopisům a novinám už po nějaký čas dostávali i k jiným informacím nežli k těm, které distribuoval Československý rozhlas a Československá televize. Média byla stále v rukou ústředního výboru komunistické strany a prověřených novinářů a reportérů. Deník ÚV KSČ Rudé právo například v drobném sloupku na kraji titulní stránky komentoval v sobotu 18. listopadu demonstraci slovy: *„K udržení veřejného pořádku v centru města byli povoláni příslušníci VB. Ověřovali totožnost účastníků demonstrace a kolem sta osob bylo předvedeno na místní oddělení VB.“*¹⁴² Jako protiváha oficiálnímu tisku se vynořovaly studentské časopisy, informující o zásahu na Národní třídě z vlastního pohledu. 20. listopadu tak například vychází speciální číslo časopisu *Proto*, který nese pozměněný název *Proč?* s úvodním slovem *Kdo, ne-li my? Kdy, ne-li teď?*, popisujícím zprvu poklidnou manifestaci očima jejich přímých účastníků.¹⁴³ Na konci tohoto čísla studenti apelují na všechny občany k týdenní protestní stávce a k vytvoření vládní komise, která by brutální policejní zásah vyšetřila, k okamžitému potrestání osob zodpovědných za masakr. Stávkový výbor studentů VŠ v časopise následně vyzval všechny občany ke generální stávce 27.11.1989.¹⁴⁴ *„Najednou v tom zlomovém momentě, když jim lidi, od kterých čtou články, čtou nějakých deset bodů o zrušení komunistické strany, vyšetření 17. listopadu, propuštění politických vězňů a tak, tak to mělo mnohem větší důvěryhodnost, než kdyby k nim přišel někdo, koho před tím v životě neviděli, koho neznali alespoň z těch časopisů.“*¹⁴⁵

Stávka vysokoškolských studentů probíhala od 20. listopadu. Studenti se dohodli na demokraticky zvoleném koordinačním stávkovém výboru, ve kterém měly být rovnoměrně zastoupeny fakulty. Koordinační stávkový výbor se během prvního týdne scházel dvakrát denně tak, aby mohlo dojít k pružné koordinaci akcí a celé stávky. O postupu studentů navíc stále informovaly jejich časopisy. Časopis fakulty všeobecného lékařství *EM'98* například

¹⁴² Rudé právo, 18.11.1989, str. 1.

¹⁴³ „Kdo, ne-li my? Kdy, ne-li teď?“, In *Proto*, č. 7 (20.11.1989), str. 1-2.

¹⁴⁴ „Kdo, ne-li my? Kdy, ne-li teď?“, In *Proto*, č. 7 (20.11.1989), str. 4.

¹⁴⁵ Rozhovor s Monikou McDonagh-Pajerovou, 25. dubna 2018.

informuje o spanilých jízdách a děkuje všem, kdo rozvěšovali plakáty a informace, hovořili s lidmi, fotografovali a xerozovali. Podává zprávy, kam je stále potřeba jet a kam již potřeba jezdit není. „*Třebíč – situace špatná, dezinformovanost!, Brno – stav 100%. Není třeba jezdit, Znojmo – situace 50%, lidé se bojí.*“¹⁴⁶ Časopis *Situace* děkuje všem občanům, kteří během uplynulých dní a nocí projevíli solidaritu se stávkovým hnutím. Zároveň 25. listopadu otisklo svědectví těch, kteří se účastnili demonstraci 17. listopadu a požadavek studentů DAMU – výzvu *Nečekat-jednat!* s požadavkem o ustavení nezávislé komise, která prošetří policejní zásah na Národní třídě.¹⁴⁷

Fakulty a univerzity se revolucí semkly. Studenti právnické fakulty poskytovaly kolegům právní rady a návody, jakým způsobem postupovat v případě zadržení, výslechu nebo obsazení školy. Studenti FAMU natáčeli denně asi 1000 videokazet a vyráběli tisíce fotografií, zachycující zásah pořádkových sil k distribuci. Herci DAMU byli vysíláni na spanilé jízdy, aby informovali o dění okolní města a vesnice, které byli od informací odříznuty. Studenti lékařských fakult pak shromažďovali údaje o zraněných a hospitalizovaných. O tom všem nadále informovaly studentské časopisy, bulletiny a nástěnné noviny.

V pondělí 20. listopadu odpoledne, necelých čtyřadvacet hodin poté, co bylo založeno Občanské fórum, na Václavském náměstí demonstrovalo již více než sto tisíc lidí. „*Skončilo dlouhé čekání na historickou chvíli, v níž se doufalo a o níž se zároveň tolik pochybovalo.*“¹⁴⁸

Závěr

Manifestace 17. listopadu, stávka vysokoškolských studentů a následná generální stávka byla neoddělitelnou součástí vývoje, který vedl k pádu komunismu v Československu. Určujícím rysem hromadných vystoupení studentů byla jejich živelnost a spontaneita. Důležitým faktorem, který k organizování demonstrací v průběhu let 1988 a 1989 přispěl, byly výzvy a proklamace z opozičních kruhů. Vysokoškoláci a jejich časopisy zvláště v posledním

¹⁴⁶ „Info o spanilých jízdách“, In Em'89, č. 5 (28.11.1989), str. 8-9.

¹⁴⁷ *Situace*, č. 3 (25.11.1989).

¹⁴⁸ SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: Aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*, 2009, str. 37.

roce komunistického režimu sehráli významnou roli jednak v organizování protestních akcí, radikalizaci studentů a jednak v informování společnosti o aktuální situaci, v dodávání odvahy.

Ve druhé polovině osmdesátých let přišla na vysoké školy nová generace studentů, která se nepodílela na nastolování normalizačního režimu, neutrpěla šok z okupace a nepropadla následné depresi. Nástup M. Gorbačova do čela Sovětského svazu navíc uvolnil prostor pro svobodnější jednání. Studenti cítili potřebu angažovat se ve společenském procesu, chtěli být spoluvůdci vlastního osudu, a proto nemohli zůstat pasivními naopak si dali za cíl změnit společenské poměry. Při jeho realizaci se dostávali do konfliktu s komunistickým režimem, jejich činnost dostávala stále zřetelněji politický charakter a studenti se tak stali významnou součástí protirežimního hnutí. Tvůrčí inteligence, mladí lidé a vysokoškolští studenti se na obnovení občanské společnosti podíleli nejsilněji. Pociťovali nedostatek tvůrčí svobody, a odtud také pramenila jejich nespokojenost s režimem.

Podle Milana Otáhalo nedostatkem tohoto odporu mohlo být, že se nespojilo s disentem, který by tím získal masovější podporu a jeho váha by tak stoupla.¹⁴⁹ Těžko ale říci, zda by se disent spojil se studentskými redakcemi časopisů, sdruženými v oficiální organizaci SSM. Jak prostudovaná literatura, tak rozhovory s Martinem Mejstříkem a Monikou McDonagh-Pajerovou tomu nenasvědčují. Studenti, kteří nechtěli být v SSM byli s největší pravděpodobností členy STUHY a jiných nezávislých struktur, které se s disentem scházely.

Hlavním polem působnosti angažovaných studentů bylo vydávání časopisů a pořádání studentských fór, které na jednu stranu přispívaly k aktivizaci studentského hnutí, na druhou stranu i k přímým střetnutím s mocenskými představiteli. Studenti postupně zformovali dva směry s odlišnou strategií v boji proti normalizačnímu režimu. První skupina, aktivisté, se rozhodla využít stávající organizace SSM, druhá s oficiálními institucemi odmítla „kolaborovat“ a zakládala nezávislá sdružení, napojená na disent.

V pražském městském SSM získal převahu reformní proud, usilující o změny v duchu perestrojky a glasnosti. I proto se rozhodl zaštiťovat činnost studentů, legalizovat je a poskytnout jim organizační strukturu. Studenti s sebou díky tomu mohli strhnout společnost. Mohli mobilizovat svoji rodinu a přátele, všechny, na které měli kontakty oproti nelegálním

¹⁴⁹ OTÁHAL, Milan. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989*, 2011, str. 603.

neoficiálním strukturám a disidentům, kteří byli zakonspirovaní a nemohli veřejně vystupovat. Studenti využili potenciál časopisů k šíření informací o dění nejen na fakultách, o přípravách nového tiskového zákona, o kulturních událostech. Získávali si důvěru svých čtenářů, kterou nakonec zúročili během organizování manifestace 17. listopadu i okupační stávkou vysokých škol. Po zásahu na Národní třídě tak masy vysokoškoláků spojily síly, uvědomily si svoji sílu i odpovědnost ve chvíli, kdy se již rozhodovalo o osudu celého národa. K realizaci odstranění normalizačního režimu studenti zvolili stávku jako zbraň.

Nezastupitelnou roli sehráli studenti a jejich časopisy v tzv. informační válce, kdy prostřednictvím „spanilých jízd“ významně přispěli k informování obyvatelstva po celé zemi o generální stávce, která se měla konat 27. listopadu i o dění, které stávce předcházelo. Oficiální tisk nepodával objektivní informace. Studenti si ale již minimálně druhým rokem budovali důvěru u obyvatelstva vydáváním svých tiskovin a pořádáním diskusních fór.

Význam tiskovin, vydávaných vysokoškolskými studenty byl bez pochyby nezastupitelný. STIS, poskytující vysokoškolským časopisům a novinám platformu pro setkávání, umožňoval vzájemnou komunikaci a vytvářel prostor pro diskusi mezi jednotlivými posluchači fakult, kteří měli potřebu vyjádřit se k aktuální společenské situaci svými, do určité míry svobodnými, názory a mohli si vzájemně radit při postupech s jednáním s oficiálními strukturami. Nemůžeme přesně určit, do jaké míry studentské časopisy, letáky, noviny i nástěnky, na které se vylepovaly nejrůznější, oficiálně nevydané články, ovlivňovaly postoje vysokoškoláků, nemůžeme ani zjistit kolik lidí z vysokoškolského prostředí je četlo. Kolem časopisů se každopádně zformovala skupinka aktivistů, kteří během listopadových událostí a během přeměny komunistického režimu na demokratický sehráli klíčovou roli.¹⁵⁰ Vytvořili síť spolehlivých kontaktů a díky vydávání tiskovin a šíření informací ze studentského života si u ostatních nejen mladých lidí postupně budovali důvěru, bez které by byla manifestace 17. listopadu a následná stávka těžko představitelné.

¹⁵⁰ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*, 2003, str. 99.

Summary

The importance of the printed materials issued by university students was undoubtedly irreplaceable. STIS, providing university magazines and newspapers with a meeting platform, allowed communication across young people and created space for discussion among individual faculty listeners who needed to express their current social situation with their own, to a certain extent, free opinions, and could consult each other in negotiation procedures with official structures. We cannot precisely determine to what extent student magazines, leaflets, newspapers, and bulletin boards, on which various, unpublished articles were blown, influenced the attitudes of college students, we cannot even see how many people in the university environment read it. A group of active, radical students who wanted change was formed around the magazines. They played a key role during the November events and during the transformation of the communist regime into Democracy as well as their organizational and informational capabilities. They have created a network of reliable contacts, and thanks to the publication of prints and the dissemination of information from their student lives, they have gradually built up credibility among others not only of young people, without whom the demonstration on November 17 and the subsequent strike was not possible.

Použité prameny a literatura

Primární prameny

Časopis *EM* - č. 5 (28.11.1989)

Časopis *Kavárna A.F.F.A.* – č. 0, 1. roč., 1987

Časopis *Proto* - č. (?) (2.9.1988), č. 5 (5.6.1989), č. 7 (20.11.1989)

Časopis *Situace* – č. 3 (25.11.1989)

Deník *Rudé právo* - 18.11.1989

Informační bulletin SSM FŽ UK *Coproto* – č. 1 (2.11.1989), č. 2 (6.11.1989), č. 3 (8.11.1989), č. 4 (9.11.1989), č. 5 (16.11.1989)

MACDONAGH-PAJEROVÁ, Monika. *Vezměte s sebou květinu: Deníky a vzpomínky z let 1989-1990*. 2014. Praha: Prostor. ISBN 978-80-7260-309-1.

MEJSTŘÍK, Martin. *Deník – řekněte jim, že sametová....* 2010. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2040-8.

Sekundární literatura

ALAN, Josef, a kol. *Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945-1989*. 2001. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-449-1.

BLAŽEK, Petr, a kol. *Dominový efekt: Opoziční hnutí v zemích střední Evropy a pád komunistických režimů v roce 1989*. 2013. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. ISBN 978-80-7285-166-9.

HARNA, Josef, a kol. *Dějiny českých zemí: Od poloviny 18. století do vzniku České republiky*. 1998. Praha: Fortuna. ISBN 80-7168-522-4.

JIRÁK, Jan, a kol. *Politická komunikace a média*. 2000. Praha: Nakladatelství Karolinum. ISBN 80-246-0182-6.

JIRÁK, Jan, a kol. *Média a společnost. Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. 2003. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-287-4.

- KONČELÍK, Jakub. *Cenzura. In: Slovník mediální komunikace*. 2004. Praha: Portál. ISBN 80-7178-926-7.
- KONČELÍK, Jakub, a kol. *Dějiny českých médií 20. století*. 2010. Praha: Portál. ISBN 9788073676988.
- NEBŘENSKÝ, Zdeněk. *Marx Engels, Beatles. Myšlenkový svět polských a československých vysokoškoláků, 1956-1968*. 2017. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2668-2.
- ORSÁG, Petr. „*Mediální text jako historický pramen: možnosti a limity interpretace.*“ Pp. 135-144 in Borčák, M., a kol.: *Média a text II*. 2008. Prešov: Prešovská univerzita. ISBN 978-80-8068-888-2.
- OSVALDOVÁ, Barbora., a kol. *Encyklopedie praktické žurnalistiky*. 1999. Praha: Libri. ISBN 9788072771080.
- OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989: příspěvek k dějinám „normalizace“*. 1994. Praha: Maxdorf. ISBN 80-85800-12-8.
- OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*. 2003. Praha: Dokořán. ISBN 80-86569-52-7.
- OTÁHAL, Milan., a kol. *Sto studentských revolucí*. 1999. Praha: NLN-Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 9788071063377.
- PASÁK, Tomáš. *17. listopad a Univerzita Karlova*. 1997. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-255-9.
- PAŽOUT, Jaroslav. *Mocným navzdory: Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*. 2008. Praha: Prostor. ISBN 9788072601868.
- PETRÁŇ, Josef. *Filozofové dělají revoluci. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*. 2015. Praha: Karolinum. ISBN 9788024628840.
- SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do červa 1990)*. 2009. Praha: Prostor. ISBN 9788072602193.

TRAMPOTA, Tomáš., a kol. *Metody výzkumu médií*. 2010. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-683-4.

TŮMA, Oldřich. *Zítřka zase tady! Protirežimní demonstrace v předlistopadové Praze jako politický a sociální fenomén*. 1994. Praha: Maxdorf. ISBN 9788085800210.

VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. 2014. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. ISBN 9788072850457.

VANĚK, Miroslav., a kol. *Orální historie. Metodické a "technické" postupy*. 2003. Olomouc: Filozofická fakulta UO. ISBN 80-244-0718-3.

VLADISLAV, Jan., a kol. *Horký led 1989 v Československu*. 1990. Praha: Novinář. ISBN 80-7077-396-0.

VODÁKOVÁ, Alena., a kol. *Velký sociologický slovník: Svazek I*. 1996. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR. ISBN 80-7184-310-5.

YOW, Raleigh, Valerie. *Recording Oral History: A Guide for the Humanities and Social Science*. 2005. Oxford: AltaMira Press. ISBN 9780759106543.

Ostatní zdroje

Rozhovor s Martinem Mejstříkem, redaktorem časopisu Kavárna A.F.F.A. a lídrem STISu, 19. dubna 2018.

Rozhovor s Monikou McDonagh-Pajerovou, redaktorkou časopisu Situace a tiskovou mluvčí STISu, 25. dubna 2018.

Teze bakalářské práce

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	
Jméno:	Dorotea Mejstříková
E-mail:	d.mejstrikova@gmail.com
Studijní obor:	Soudobé dějiny
Semestr a školní rok zahájení práce:	Letní 2016/2017
Semestr a školní rok ukončení práce:	Letní 2017/2018
Vedoucí bakalářského semináře:	doc. PhDr. Jiří Vykoukal, CSc
Vedoucí práce:	prof. doc. PhDr. Jiří Kocian, CSc.
Název práce:	Studenti dělají revoluci: Role studentských časopisů a novin během sametové revoluce
Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek):	Bakalářská práce se pokouší vystihnout význam studentských časopisů a novin pro historické události v roce 1989. Kolem jednotlivých fakultních studentských redakcí se na konci osmdesátých let, nejenom na Univerzitě Karlově, ale například i na Akademii múzických umění či Vysoké škole uměleckoprůmyslové začali setkávat mladí lidé, kteří toužili po demokracii a možnosti svobodně se vyjadřovat jak na univerzitní půdě a ve studentských časopisech, tak ve veřejném životě. Tato touha byla společná pro studenty v roce 1939, pro studenty v roce 1948, pro československé studenty na konci šedesátých let i pro ty, kteří se 17. listopadu 1989 na Národní třídě setkali s obušky Veřejné bezpečnosti. Práce zkoumá nezanedbatelnou roli studentských časopisů a jejich redakcí během těchto událostí.
Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):	Došlo především ke zúžení tématu. Bakalářská práce se stále soustředí na opoziční tiskoviny, vydávané studenty vysokých škol, nyní se však zaměřuje především na jejich aktivitu během roku 1989. Nesnaží se komparovat studentská opoziční hnutí v šedesátých a osmdesátých letech ale vystihuje význam studentských redakcí pro pád komunistického režimu a sametovou revoluci. Došlo ke zúžení tématu, bakalářská práce se stále soustředí na opoziční tiskoviny, vydávané studenty vysokých škol, nyní se však

zaměřuje především na jejich aktivitu během roku 1989. Byla by vůbec sametová revoluce možná bez redakcí studentských časopisů a novin, které mladým lidem nabízely platformu, kde se mohli scházet, diskutovat o ideálech demokracie a o svých myšlenkách následně skrze tiskoviny informovat ostatní?

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

Úvod

1. Cíle práce a výzkumné otázky
2. Význam studentských hnutí před rokem 1989
3. Úvod do problematiky listopadu 1989
4. Významné studentské časopisy a noviny v roce 1989
5. Koordinace časopisů
6. Role studentských časopisů během sametové revoluce

Závěr

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):

BLAŽEK, Petr, a kol. Dominový efekt: Opoziční hnutí v zemích střední Evropy a pád komunistických režimů v roce 1989. 2013. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. ISBN 978-80-7285-166-9.

MACDONAGH-PAJEROVÁ, Monika. Vezměte s sebou květinu: Deníky a vzpomínky z let 1989-1990. 2014. Praha: Prostor. ISBN 978-80-7260-309-1.

MEJSTRÍK, Martin. Deník – řekněte jim, že sametová.... 2010. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2040-8.

NEBŘENSKÝ, Zdeněk. Marx Engels, Beatles. Myšlenkový svět polských a československých vysokoškoláků, 1956-1968. 2017. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2668-2.

OTÁHAL, Milan. Opozice, moc, společnost 1969-1989: příspěvek k dějinám „normalizace“. 1994. Praha: Maxdorf. ISBN 80-85800-12-8.

OTÁHAL, Milan. Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989. 2003. Praha: Dokořán. ISBN 80-86569-52-7.

OTÁHAL, Milan., a kol. Sto studentských revolucí. 1999. Praha: NLN-Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 9788071063377.

PETRÁŇ, Josef. Filozofové dělají revoluci. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989). 2015. Praha: Karolinum. ISBN 9788024628840.

PAŽOUT, Jaroslav. Mocným navzdory: Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století. 2008. Praha: Prostor. ISBN 9788072601868.

SUK, Jiří. Labyrintem revoluce: Aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990). 2009. Praha: Prostor. ISBN 9788072602193.

TŮMA, Oldřich. Zítra zase tady! Protirežimní demonstrace v předlistopadové Praze jako politický a sociální fenomén. 1994. Praha: Maxdorf. ISBN 9788085800210.

VANĚK, Miroslav. Orální historie ve výzkumu soudobých dějin. 2014. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. ISBN 9788072850457.

VANĚK, Miroslav., a kol. Orální historie. Metodické a "technické" postupy. 2003. Olomouc: Filozofická fakulta UO. ISBN 80-244-0718-3.

VLADISLAV, Jan. a kol. Horký leden 1989 v Československu. 1990. Praha: Novinář. ISBN 80-7077-396-0.

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		